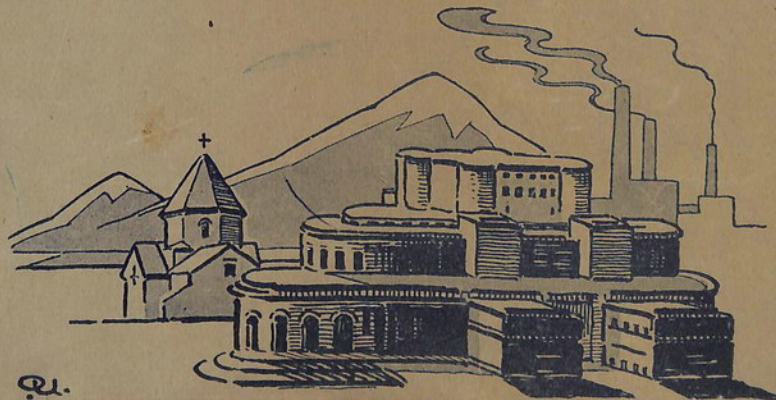

ՄԱՅԱՏԻՆ

ԴԱՆՈՒՆ ԸՆԴՄԵԶԷՆ

338(47.925)(084)

7

ՀԱՅԿԱՏԻՆ

ԴԱԴԵՐՈՒ ԸՆԴՄԷԶԷՆ

ԳԵՂԱՍ ՏԵՐ ԴԻՔՍԵԼԵԱՆ

Զ.

Ժողովուրդներու փոխադարձ ծանօթացման ամեն նպաստ

կը ծառայէ մարդկային խղափարներուն :

(Նշանաբան՝ Հ.Մ.Բ. Մարմնոյ)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ՄԱՐՄՆՈՅ

Սոյն աշխատի կազմութեան եւ տպագրութեան հսկեց

Մարմնոյ անդամներէն Պր. ԱՌԱՔԵԼ ՊԱՏՐԻԿ

Քիշէները սիրայօժար կերպով պատրաստուած են

Պ. ԹՈՐՈՍ ԽԱԶՆՏՈՐԵԱՆԻ կողմէ:

Տպագրութիւն Ռ. Մարտեան Էս ԸՃԿ. - Գանձիքէ

— 1944 —

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ

Հայ Մշակույթի Բարեկամները հրատարակելով սոյն Ալբոմը, կը ձգտին տալ ծախ ընդհանուր գաղափար մը Հայ ազգի ծագման, անոր պատմութեան գլխաւոր շրջաններուն և մարզկային քաղաքակրթութեան ընթացողութեան մասին, յետո՛յ՝ քիչ մը աւելի լայնորէն պատկերացնել ներկայ Հայաստանի վերածնունդը և իր քաղաքը դարձել վերելք՝ քաղաքական, անձնական և մշակութային մարզերու մէջ։

Համաշխարհային պատմութեան մէջ խեղափոխող դերակերպերէն զոտի մըն է հայ ազգի բովանդակ պատմութիւնը։ Արդարեւ, շատ քիչ երկիրներ են թաթրուած են այնքան պատերազմներու և աւերիչ արշաւանքներու որքան՝ Հայաստանը։ Այսուհանգերթ, հայ մոլոլուրդը ի յայտ բերած է ապրելու և մահուանը ստեղծագործելու հրաշքը։

Հայաստանի երկրաբանական կազմը խիստ լեռնոտ է։ Իր դաշտեր ծովին մակերեսէն 200 - 2500 մէթր բարձրութեանց յիւայ կը գտնուին, հետեւաբար՝ այլադան կլիմաներով։ Իր աշխարհաբանական դիրքով Հայաստան հինէն ի վեր եղած է արեւելեան և արեւմտեան քաղաքակրթութիւններու խաչմանուակի և բախման գծաինը։

Անշրտաւոր ժամանակներէ ի վեր Հայաստանի նախաբնիկներն էին Նալթ-Ուրարտացիները, որոնք ունէին պետական կազմակերպութիւն, եօթը գլխաւոր թագաւորութիւններու շարքէն։

Պաշտպանութեամբ և կը համարուէին իրենց ժամանակի քաղաքակրթիւն և հզօր ժողովուրդներէն։ Իրենց մասին պատմական տեղեկութիւններ մեզ հասած են ասորեստանեան արձանագրութիւններէն և վանի քարաթաղանթներէն, Արաքսի հովիտէն և այլ վայրերէ գտնուած սեպագծե. քանդակաշխարհներէն, ուր մասնաւորապէս կը պատմուին մեր թուականէն չուրջ ինը դարեր առաջ Ասորեստանեան կայսրութեան զէմ իրենց մղած պատերազմները, շինարարական աշխատանքները և այլն։

Հայերը իբրեւ պետական ազգ. պատմութեան թաւերաքանդակ վրայ առաջին անգամ կը յայտնուին է. Դարուն (Ն. Բ.) ժամուրդամբ Հայաստանի նախաբնիկներուն՝ խալթ-Ուրարտեան ժողովուրդներու և արիական Արմէններու։

Արմէնները, հնդեւրոպական ցեղախումբէն, 13րդ դարուն (Ն. Բ.) գալով Պոլսեաներէն, անցան Փոքր Ասիա, հեռագնա՛ն յառաջացան դէպի կա-

պողովկիս՝ օգտուելով Հիթիթեան կայսրութեան կազմալուծումէն ու է. դարուն (Ն. Բ.) արշաւեցին Ուրարտու, որու տիրեցին և հեռագնա՛ն միախառնուեցան ընդհանուր հետ։ Այնուհետեւ երկիրը կոչուեցաւ Արմէնիս կամ Հայաստան։

Նորակազմ պետութիւնը շուտով ինքզինքը գտաւ երկու հզօր մրցակցութեանց միջեւ. Յուճանեան և Պարթեական, որոնց ազդեցութեանց ենթարկուեցաւ քաղաքական իրաւունքը։ Հայերը իւրացնելով հնդեւրոպական դրացի Պարսկաստանի քաղաքակրթութեան կարգ մը տարրերը (լեզուական, վարչական, անասնաբանական եւլն.) հակած միացին յունական ցեղեցիկ մշակոյթին, որուն յառաջագահներէն նկատուեցան Մերձասոր Արեւելիքի մէջ։

Հայաստան քաղաքական և ղեկնւորական կազմակերպութեան մեծագոյն շրջանը կը համարուի Արտաշէսեան Հարբստութեան Տիգրան Մեծի ստեղծած կայսրութիւնը (95-46 Ն. Բ.) որ կը տարածուէր հովիտեան լեռնաշղթայէն մինչեւ Միջագետք և Պագետին, իսկ արեւմուտքէն՝ կապաթովկիա և Կիլիկիա։ Հայաստան ունէր շուրջ 220,000 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն, առանց հաշուելու զանազան ժամանակներու մէջ իր ունեցած ծաւալումները։ Մեծն Տիգրան եղաւ Արեւելքի մէջ լուրջ մրցակիցը Հռոմէական կայսրութեան՝ իրեն զայնակից Միհրդատի հետ։ Ան «Հնչլլնասէր» տիտղոսը կը կրէր։ Իր արքունիքին մէջ կը ներկայացուէին հելլէն դասականներու գործերը։ Իր դուստի ալ, Արտաշէս թ., հեղինակած էր յունարէն ողբերգութիւններ։ Այս իրողութիւնները ցոյց կուտան թէ՛ հայերը որքան սերտօրէն կապուած էին արեւմտեան մշակոյթին։

Բրիտանուութիւնը մուտք գործեց Հայաստան՝ սկսեալ Ա. դարէն և ուր՝ այստեղի մէջ առաջին անգամը ըլլալով պետական կոտոր Հայկականացա 305 թուականին։ Այդ յանգագը քայլը եղաւ դարձկէտ մը մեր ժողովուրդին հակառակ դիրքին տեսակէտէն։

Արքարեւ, այդ թուականէն սկսեալ Հայաստանի վիճակուեցաւ մղել, համաքրիստոնէական տեսակէտէն բախտորոշ քանի մը պատերազմներ, որոնք մեծ եղան իսկապէս իրենց բարբարոսան հետեւանքներով։

Ասպաղմ՝ քրիստոնէութեան համար տառաջին անգամ պատերազմ մղեց Մեծն Տիգրան, հայոց առաջին քրիստոնեայ թագաւորը՝ Մաքսիմիանոս Քալկ հռոմէացի կայսեր դէմ, որ կ'ուզէր Հայաստանի մէջ վերականգնուեցնել հեթանոսութիւնը։ Մեծն Տիգրան յաղթեց։ Այդ յաղթանակէն անուրդակիւրէն նպաստեց Մեծն Կոստանդինոսի յաղթանակին և անոր կողմէ

գրիստանդուքեան իբր պետական կրօնք հաշկանան Բիւզանդական կայսրութեան, հայերէն շուրջ քսան տարի յետոյ:

Հայաստան գարեթով թուր կանգնեցաւ Պարսկաստանի և ուրիշ հեթանոս աշխարհաշուներու առջեւ ու այդպէսով նոպասեց նորահաստաւ քրիստանդութեան տարածման:

Աշխարհի պատմութեան մէջ դարեւաւ հայերուն վիճակեցաւ զինք առաջին համաժողովրդական պատեալովր յալուն յաղնի պատահական ընդդէմ պարսից, 451 թուին, գլխաւորութեամբ վարդանանց:

Հայեր պարտուեցան զինուորապէս, բայց 33 տարի շարունակեցին իրենց պայքարը և վերջապէս տարին յաղթանակը. ձեռք բերելով նըւարտակի դաշնադիրը (484) որ իր տեսակին մէջ անհախընթաց պատմական վաւերութեամբ մին է՝ նուիրագործող խղճի և պաշտամունքի ազատութիւնը:

412 թուականին Սուրբ Մեսրոպ կը հարկէր հայերէն սեփական տառեր որով ծնունդ կ'առնէր շուտով հայերէն ծաղկեալ գրականութիւն՝ լեզուական այնպիսի ճոխութեամբ և կատարելութեամբ որ կ'ապացուցանէ թէ հայերը հեթանոսական շրջանին ալ ունեցած էին մշակութային բարձր մակարդակ մը, ինչպէս կը վկայեն մինչեւ մեզի հասած կարգ մը քանակական բերորներ. ինչպէս՝ գողթնան երգերը: Ինչպէս ալ կատարելութեան մէջ կոթողն է Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութիւնը, ճանչցուած օտարներէն որպէս «թաղուն թարգմանութեան»:

Աղգային մատուրանան այս շարժումը ունեցաւ երկրորդ բախտորոշ նշանակութիւն հայերուն համար, զանոնք կապելով վերջնականապէս տրեմանան քաղաքակրթութեան:

Այդ թուականէն մինչեւ է. դար, այսինքն մինչեւ արարական արշաւանքները, հայ մշակույթը — հաստատակ տիրող քաղաքական անմիաստ պոլմաններուն — ունեցաւ անհախընթաց զարգացում: Մեր գրականութիւնը իր ոսկեդարը կերտեց, տալով ինքնուրոյր և թարգմանածոյ կրօնական, պատմական, իմաստասիրական և քանասեղծական մեծաթիւ գործեր: Զարգացան նաև աղգային գրոյմով մանրանկարչութիւն և ճարտարապետական ռէ: Այս վերջինը մասնաւոր հասաւ Բագրատունեանց շրջանին այնպիսի կատարելութեան, որ իր ազդեցութիւն

նը տարածեց ո'չ միայն ստանդանկից երկիրներու մէջ, այլ նաև՝ գաղթականութեանց միջոցաւ մինչեւ Եւրոպա:

Արարական կայսրութեան շրջանին, Հայաստան ժամանակ մը մրցակցութեան թաւր ըլլալէ յետոյ Բիւզանդական կայսրութեան և Պաղատար Ամիրապետութեան միջեւ, հետզհետէ տիրապետ իր անկախութեան: Այդ դարուոր շփմաներուն ընթացքով, հայ և արաբ քաղաքակրթութիւնները ունեցան փոխադարձ ներթափանցումներ: Բիւզանդիանի անխորհուրդ քաղաքականութիւնը զարեթով խորապէս առաւապած ու զանազան, հայ իշխաններ նախընտրեցին ըլլալ դաշնակիցներ արաբ ամիրապետութեանց: Պաղատար ամիրապետ Մօմաէա ձեռքըր Խալիֆայի համաձայնութեամբ էր որ Այսու Ա. իմինեց Բագրատունեաց անկախ թագաւորութիւնը, Անի մայրաքաղաքով, 809 թուականին:

Բագրատունեաց հարստութեան շրջանը, որ տեսեց մէկ ու կէս դար, եղաւ անտեսական և մշակութային բարգաւաճումի բացառիկ ժամանակաշրջան մը. շնորհիւ երկրին վայելած յարստական խաղաղութեան և արարական ընդարձակամտաւ կայսրութեան հետ ունեցած իր կապակցութիւններուն:

Այդ շրջանին Հայաստան կեդրոնն էր Ասիոյ և Եւրոպական առեւտրական ուղիներուն: Մայրաքաղաքը՝ Անին, Արեւելքի ամենէն ծաղկեալ և փարթեմ քաղաքներէն մին էր՝ «ազար ու մէկ եկեղեցիներով» և յաւարձաններով, որոնցմէ ցարդ մնացած աւերակները, իրեն հայադրոյշ արուեստի գործեր, սքանչելուքներ կը գրուեն հնագէտներուն:

Պատմական Հայաստանը

11րդ դարուն սկսած սելճուկ-թաթար արշաւանքները մէկ կողմէ, Բիւզանդիոսի արտաքին քաղաքականութիւնը — ինչպէս կ'որակէ Ժ. Մարկան — միւս կողմէ, Հայաստանը ենթարկեցին կործանման, Բնակչութեան մեծ մասը ստիպուեցաւ գաղթել զանազան երկիրներ, զէպի Բիւզանդական կայսրութեան ներքոյ, մասնաւորապէս Կիլիկիա՝ ուր չուստով զբաղեցին զերկաշիւ գիրք մը և Նիմֆեցին Ռուբինեանց անկախ իշխանութիւնը որ տակեղ չուրջ երեք դար:

Լեւոն Ա.
քաղաւոր
և իր
գրամներ

Այդ հարստութեան իրր ամենէն կառուարուն զէմք կ'որով յիշել Լեւոն Ա. թաղաւորը (1186 — 1219) որու չրջման Կիլիկիան թաղաւորութիւնը հասաւ իր զօրութեան և քաղաքական լիութեան: Հայեր եւրոպայի նեա հաստատեցին վաճառականական և մշակութային սերտ յարաբերութիւններ:

Մեր Կիլիկիան թաղաւորութեան երեք զարեւու այգ չրջանը եղաւ նաեւ քաղաքի ուրիշ տեսակներով շահեան, ինչպէս կը հաստատէ Ռոմանոսիոյ յոսիսին կարգապետ և պատմաբան Փրօք. Նիքոլայ Ետիկա եւ իր փոխիկները Հայաստանը ուսումնասիրութեան առիթն: Սեմէն անգամ որ ուսումնասիրեց այս սեռ և աշխ. ցեղին զարգացման մէկ պար, պիտի յայտնեմ այն յուզումնային համակրութիւնը զոր իրաւամբ կը պարտինք մէկուն այն ազգերէն՝ որոնք Բիւզանդական չրջման սկսեալ աստարած են աշխ. անոնուան սեռ համարութիւններուն, ընդհանուր քաղաքակրթութեան մէջ մտցուցած են տարբեր որոնք զայրութիւն պիտի չունենային առանց անոնց մեծ աշխատանքին:

Կիլիկիան թաղաւորութեան չրջման տեղի ունեցան Խաչակրական արշաւանքները, որոնց անվերապա՝ աշխույժութիւն բերին հայերը, թէպէտ ի իրն իրենց անկախութեան կորուստին, քանի որ յետագային Խաչակիրներու եւրոպայէն լքուեցան ու ստիպուեցան առանձին գործել թըշնամքներու վրէժխնդրական գործին զէմ:

Հայ իշխանութեանց անկումէն յետոյ (1375) թէ՛ Կիլիկիոյ և թէ՛ Հայաստանի ժողովուրդը, բացի ինծային կարգ մը կիսանկախ չրջաններ, ինչպէս Դարբասղ, Սասուն, Ձեյթուն եւն., ընդարկուեցաւ զարհուրելի

ազնեւորու: Սակայն երկրին նորիկ տիրակալողները բոլորով բարբորոս ցեղեր, պէտք ունէին ընդի տարրին՝ հայ ժողովուրդի աշխատանքին, ամէն մարդիկ մէջ, որով ստիպուած էին հանգուրթել անոր զօրութեան: Թէպէտ ստրկական պայմաններու մէջ:

Արդարեւ, Սիլճուքեան և այլ ճանչցուած արուեստի և ճարտարապետական յաշարձաններէն շատեր գործերն են հայ և յայն վարպետներու: Նորնգլ՝ յետագային, Օսմանեան կայսրութեան չրջմանին աղօթաւորները, պալատներ կերպողները, որոնցմէ կ'որով յիշել հայազգի՝ բայց իւրմացած հանճարը ճարտարապետ Սինանը: Մինչեւ ներկայ դարու սկիզբները Օսմանեան կայսրութեան արեւելեան մասին և նորիսի կ. Պարսոյ մէջ արուեստներէն շատերը մեծաշնորհ էին հայերուն: Հայեր Նիմֆեցին, զոր օրինակ, թրքական թատեր, եղան մշակողները թրքական յուսանեղութեան և գեղարուեստական երաժշտութեան, ապագրութեան յարմարեցուցին թրքական տաներ և ին. Մէկ խոսքով հայերը եղան եւրոպական քաղաքակրթութեան գլխաւոր տարածիչները Մեքսիկոյ Արեւելքի մէջ:

Հայ ժողովուրդի այդ շինարար յառկանիւնը վաղուց ճանճել բոլորով նաեւ պարսից Շահ Աբաս 1506ին երբ արշաւեց Հայաստան, իր նաւահին նեա ընդի Պարսկաստան զաղթեցուց սամանումերմ նահանգներու հայ բնակիչները, որպէսզի չէնցեն իր երկիրը, տալով անոնց լայն տնայնաշնորհումներ:

Սեր որ զագին Հայերը, իրենց նեա տարին նաեւ իրենց բարձր մշակոյթը և նպաստեցին զիրենց հիւրընկալող երկիրներու քաղաքականման: Գոհմանք քանի մը թուականով միայն:

Բազմառանցեց Հարստութեան անկումէն յետոյ զէպի Լեւնաստան և Արեւմտեան Եւրոպա զաղթող հայութեան միջոցաւ ծագեցաւ, ինչպէս վերեւ աշխարհեցինք, հայկական ճարտարապետական ոճի զանազան յառկանիւններ, ինչ որ իր նպատակը բերաւ Ռոմանական և Գոթական ոճերու կազմաւորման, ըստ Մարշիկովսկիի, Պարթուրիոսի և այլ գիտուններու:

Բիւզանդական կայսրութեան չրջման Արեւմտեան թեւերու ըանձները կը բաղկանային մեծամասնաբար հայերէ, Աերմէնեակ թեւաւ կոչուած, որոնցմէ եղան հայ ժողովուրդի նշանաւոր զօրավորներ և 14 կայսրեր, սկսեալ 610 1036, ինչ որ կը կազմէ կայսրութեան ամենէն հզօր և ժողկեալ չրջման:

Հիմէն ի վեր հայերը յարաբերութեան մէջ եղած են նաեւ արաբական երկիրներու հետ: Ինչպէս տեսնուեցաւ, Բազմառանցեց Հարստութեան չրջման Պաղատար Արքայապետութեան նեա ունէին սերտ շփումներ: Պատմութիւնը կը յիշէ անունները քանի մը իւրմացած հայերու, որոնք փայ-

Մեծ Դուռք Նիգորա Նիգորայիսի՛ն ըստ հիացումով: Ուսերիւս զձաւակս մուծին ունեցող ժողովուրդ մը միայն պիտի կրնար իրազործել այս հըրաշքը . . .»:

1914—18ի պատերազմին 150,000ի չափ հայ զինուորիներ ու կամաւորներ պատերազմեցան թէ՛ առասպաւն ճակատին վրայ և թէ՛ Արեւելեան Լէզոսին՝ Պաղեստինի ու Կիլիկիայ մէջ: Իսկ 1917ի վերջերը ամբողջ կովկասեան ճակատի պաշտպանութիւնը մնաց հայերուն վրայ. որոնք հերոսական ճիգերով ամրանար դիմադրեցին և չապաղեցուցին թուրք և գերմանացիներն իրանկներուն զգալի Պաքու յառաջնութեւն, որ վերիվայր շրջեց թշնամիին ծրագրիները և ըստ Լիւսիւնտարֆի, եղաւ պատմաւորներն մին շուսկ փալգման:

Գուցէ ոչ մէկ ազգ տիրացած է իր անկախութեան և ի գին այնքան մեծ տրիւնաւեցութիւններու և հերոսական ճիգերու, որքան հայերը:

Կովկասի մէջ հայ ժողովուրդը մէկ մարզուս պէս ծառացած, մղեց Ղարաբաղի խիւրի և Սարգսրապատի ճակատամարտները յաղթականօրէն ու հուշանքի 1918 Մայիս 28ին Հայաստանի անկախութիւնը՝ իր հայրենի հողերու մէջ փոքր մասնի վրայ, ամարաբաղաք ունեւնումով երեսանր:

1920ին, քաղաքական նոր դէպքերու զատուորման քերտմով Հայաստան մաս կազմեց Խորհրդային Միութեան և Եւ Ներկայիս Հայաստան մին է և: Միութիւնը քաղկացնող 16 հանրապետութիւններէն:

Բայց սկզբնական շրջանին ան կը պարզէր յուսահատական կացութիւն մը: Եւրոյ՞ 30,000 ֆութ. քիլոմէթր տարածութեամբ երկրին կէտը անապատային, ճահճային ու վատառողջ էր, զուրկ ջրաբաշխական գրութենէ և հաղորդակցութեան միջոցներէ՝ երկրագործութիւնը ջլտաւած էր ու նախնական, իսկ ճարտարարուեստ՝ զրկութիւնով: Բնակչութիւնը՝ չուրջ 750,000 մը, մեծ մասը գաղթական և որբ:

Այդ սկզբնական շրջանին Ֆ. Կունսկի Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ ուղարկուեցաւ Հայաստան, ուսումնասիրելու համար ոռոգումի կարելիութիւնները, գանաղան երկրներու մէջ խնդուած հայ գաղթականները իրենց հայրենիքին մէջ տեղաւորելու նպատակով: Նամակն երբ ներկայացուցեց Ազգերու Ընկերութեան մէկ միջոն սոյնի վարկի մը անհրաժեշտութիւնը, հանդիպեցաւ գրեթէ ընդհանուր անտարբերութեան . . .

Հայ ժողովուրդը տակալն անգամ մը ան ապաւնեցաւ իր սեփական կարելիութիւններուն, և չնորհաւ համարումթեանկան եղբարական օժանդակութեան, քառորդ դարու խաղաղութեան և ապահովութեան շրջանի մը մէջ իրագործեց այն բոլոր տեղիագործութիւններն ու յառաջդիմութիւնները որոնց համաժամ պատկերացումն է այս ալլօմը:

Դարերէ ի վեր հայ ժողովուրդին 90 % ըրկրագործ ըլլալով երկրին համար կենսական կարեւորութիւն էր ներկայացնէր ոռոգումի հարցը: Զարաւան օրերուն Հայաստանն անտեսուած ու նախնական վիճակի մէջ թողուած էր, իբր Եւրոպաուսու: Ըղարձակ տարածութեամբ ճահճներ կային, բոյն մալարեայի, որով կը տատապէր բնակչութեան մեծ մասը:

ՌՈՒՈԳՈՒՄ ԵՒ ԵԼԵԲՏԲԱԿԱՆԱՅՈՒՄ. — Առաջին երկու հնգամսակներու ընթացքին Հայաստանի մէջ պեղուեցան վեց մեծ ջրանցքներ, զատագործուեցան գետերու և լիճներու փոքրերը: Ծնորհիւ այդ ջրանցքներուն հաղարուր հետար տարածութեամբ հողեր ոռոգուեցան ու բարեբեր դարձան: Յիշենք 1932ին լրացած Դըռուս ջրանցքը. որ ունի 32 փոխլէթ երկարութիւն: Իսկ Սարտարապատի անապատին ոռոգման գործը կապուած էր Սեւանայ լճին շահագործման մեծ ծրագրին:

Արգաշտի, ոռոգումի և բնփթարական ուժի համար բնական հսկայ ջրամբար մըն է Սեւանայ լիճը որ կը գտնուի 1916 մէթր բարձրութեան վրայ 1412.5 ֆութ. քիլոմէթր տարածութեամբ: Իր բարձրութեամբ ու գեղեցիկութեամբ եզակի այս լիճը կարելի է իրաւում կոչել՝ Մաքսիմ Կորբէի հետ՝ աշայաստանի և ամբողջ և: Միութեան կապաղ Գոհարը: Զարաւան շրջանին գտնական ծրագրիներ մշակուած էին անոր շահագործման համար՝ որպէս ուժի աղբիւր, բայց կարելի չէր եղած լուծել կարգ մը թլքիք գիժատրութիւններ: Ջրերեւարակալներու չարքի մը այս զընուարին ու բարդ ծրագրերը ճարտարադէտ Գ. Տէր Աստուածատուրեան կը որ 1927ին յաջողեցաւ գլուխ հանել, որու համար ան պատուուեցաւ Լէնինեան շքանշանով: Ներկայիս Սեւանէն իրող Ջանգու գետի երկայնքին, մինչեւ Երեւան կառուցուած են եօթը ջրերեւարակալաների հետեւեալ զատուորութեամբ, որոնց ջուրերը կը հասնին մինչեւ Սարտարապատի անապատը (այսօր Հոկտեմբերան) և կ'որոգեն չուրջ 200,000 հետար տարածութեամբ հողեր:

Լիճին մերձ ջրերեւարակալանը	16,000	քիլոմէթ
Քարվանսարայի	63,000	»
Կիւմիշի	258,000	»
Արգիթի	55,000	»
Քանաթեռի	88,000	»
Երեւանի Ա.	40,000	»
» Բ.	33,000	»
» Գ.	5,000	»

Այս ջրերեւարակալաններէն շատերուն ուժը բարձրացուած է այժմ: Այդ հողերէն մաս մը կ'որոգուի հասեւ Արաքս գետին վրայ կառուցուած ամբարանակներու ջուրերով: Այսպէս, չնորհիւ և: Միութեան Նիւթական հսկայ օժանդակութեանց ու հայ ժողովուրդի աննկուն կամքին ու յամառ աշխատանքին այդ անապատային տարածութիւնները փոխակերպուած են դրախտամանն պարտէզներու, ուր կը հասնին Հայաստանի աննման պտուղները և այլ բերքեր:

ԵՐԿՐԱՅՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԴՒՂԱՄԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Հայաստանի տընտեսութիւնը այսօր կը զարգանայ երկու ուղղութեամբ. գիւղատնտեսական և ճարտարարուեստական:

Հայաստանի հողերուն ընդհանուր տարածութիւնն է մօտ 3,000,000 հէքթար, որուն չուրջ մէկ չորրորդը միայն մշակելի է, մնացեալն ըլլալով

արտառանգիներ, անտառներ, եւն. և կը մշակուին հացահատիկներ, բամբակ, ճակնդեղ, գետնախնձոր, խաղող և այլազան պտուղներ, ինչպէս նաև լուսորակ ծխախոտ և դեղատու բոյսեր: Բամպակը որ եգիպտական Սաբէ-լարիախն կը համեմատի, ամբողջովին կը սպառի Լեւինականի հիւսաւածեղէններու գործարաններուն մէջ, Բամպակի արտադրութեան տեսակէ-տէն Հայաստան երկրորդն է Անգրկոլիպոսի մէջ, առաջինն ըլլալով Անգր-պէճանը: Իսկ ճակնդեղը չաքարի կը վերածուի Լեւինկրատի չաքարի գոր-ծարանին մէջ:

ԱՆԴՈՂԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԻՆԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ. — Հայաստան հին դա-րերէ ի վեր եղած է խաղողաշնչութեան և գինեգործութեան երկիր: Ըստ Աստուածաշնչական աւանդութեան, Նոյ առաջին որթատունկը տնկած է Արարատեան դաշտին մէջ և պատրաստած՝ գինի: Արդարեւ, խաղողի 37է տակն ընտի տեսակներ կը հաշուուին, որոնցմէ կը պատրաստուին ընտիր գինի և Աւրարատ Բոնեաքը, որոնք համբաւուող են և կը սպառին ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Պատուներէն մասնաւորապէս գեղնն ու ծիրանը առատ են ու բարձրորակ և, որոնցմէ կը պատրաստուին մեծ քանակութեամբ պա-հածոներ:

Ենթարուածութեան այ զարկ կը տրուի լեռնային կարգ մը շրջա-ններու մէջ:

Հայաստանի տարածութեան գրեթէ մէկ չորրորդը արտադրային են, ուր կարծին կ'աթիտու և մաստաւ միլիոնաւոր ընտանի կենդանիներ: Ա-սոնց որակը նախապէս վար էր. բայց շնորհիւ ձեռք առնուած գիտական միջոցներու, տեսակները հետզհետէ ազնուացած են: Զարկ տալու համար կաթնասնեսութեան, կառավարութիւնը կը հետամտի հացեղնու զոհեց-րեալան տեսակի կոյրիկ: Պարտադրութեւթիւնը այժմ ճարտարարուեստակա-նացած է ու բարգաւաճ:

Երեսուն գիւղատնտեսական միասնախումբը ամէն տարի կը հասցնէ հարեւուաւոր գիւղատնտես-մասնագէտներ, որոնք կը զրկուին երկրին ամէն կողմերը զեկալութեւյու համար աշխատանքները գիտական տուեալներու համաձայն: 1942ին վկայեալ գիւղատնտեսներու թիւը կը հասնէ 18,000ի, իսկ թրգաթիւօրի վարկէներունը՝ 3400ի:

Ամէն գիւտանի մէջ հաստատուած են փորձադաշտեր ուր կ'ուսումնա-սիրուին գնադաշան բոյսերու ազնուացումը, պատուաստումը և կլիմայական յարմարեցումը կամ բոլորովին նոր տեսակներու մշակման կարելիութիւն-ները:

Հայաստանի հողագործութիւնը շնորհիւ մեքենայացման, դրուած է ճարտարարուեստական հիմքեր վրայ: Ներկայիս երկրին ամէն կողմը աւե-լի քան 1500 թրգաթիւօրներ կը գործեն համայնական անտեսութիւններու ազգարակներուն մէջ: Այդ պատճառով գիւղատնտեսական արտադրութիւն-ներէն շատեր բողաղարանը 1914ի մեծապէս բարձրացած են: Այսպէս, 1914ին Հայաստանին ընդհանուր արդիւնաբերութիւնը կը հասնէր 20,000,000 բուլգարի (շուրջ 2,000,000 սթերլին):

Այդ գումարին 25 % Եղած է երկրագործական արտադրութեւ: Իսկ այժմ պատկերը հետեւեալն է.

Տարի	Ընդն. արտադրութիւն	Զուտ երկրագործ. արտադրութիւն
1935	145,000,000 բուլգարի	62 % 90,000,000 բուլգարի
1939	283,000,000 »	77 % 207,000,000 »

Բարեխաւած է նաև գիւղացիին կենցաղը: Երբեմնի հողաշէն և յա-նախ գետնախոր խրճիթները հետզհետէ կը փոխարինուին քարաշէն ու ա-ռողջապահիկ տաներով, սօսուած երեքարական լոյսով:

Ամէն գիւղ ունի իր դպրոցը, ընթերցարանը, գրադարանը և Լաւոթուն: Մերթ կ'այցելին չրջիկ թափառականներ՝ ներկայացուցիչներ տալու, ինչպէս նաև շրջուն սինէմաներ: Մէկ խաբով գիւղացին եւս կը վայելէ ցարդ քաղաքացիներու մննաշնորհը նկատուած գեղարուեստի, ուսման և ժա-մանցի բարիքները:

ՃԱՐՏԱՐԱՐԱՐՈՒՆՈՒՄՍ. — Երկրի մը ճարտարարուեստին գոյտման առա-ջին պայմանն է շարժիչ ուժը, Կովկասեան երկիրներուն մէջ Հայաստան ամենաարդէաւան է քարիւղի և անուխի տեսակէտէն, բայց շատ հարուստ է օճերմակ անուխով, այսինքն երեքարական ուժով, շնորհիւ Սեւանայ լի-նէին և իր արաղգահա գետերուն զգաւորմանն: Այսպէս, ուժի անանու-թիւնն ու առատութիւնը թոյլատրած են ստեղծուող ճարտարարուեստի այլազան ճիւղերու, որոնց զլուխը կուգայ Երեսանի ժամ արդէն իսկ տաա-նեակ մը տարիներէ ի վեր գործող արուեստական քաւաչուկի կոմբինատը (գործարանախումբը) բողաղացած 80 քաժանուէնքէ, որ կը հայթայթէ կա-րեւոր մէկ մասը բովանդակ Խ. Միւսթեան պէք ունեցած քաւաչուկին: Նոյն գործարանները կ'արտադրեն նաև երկրաշարժանայն պարարտացու-ցիչներ, ազոթի առնելով ուղղակի մթնոլորտէ:

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՒ ՄԵԲՆԵԱԿԱՆ ԱՐԻԻՆԱԿՆԵՐՈՒԹԻՒՆ. — Հայաստանի ճարտարարուեստին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն քարիթիւր, սինա-մաքը, ծծմբթիւր, սիւրբէր-ֆոսֆորը, արշապը, սոսան, օճառը, սո-սինձը և այլն:

Կան մեքենագործարաններ ուր կը շինուին մեքենայի մասեր, զա-նազան գործիքներ, բարձրորակ տիւնամներ, որոնք կը գործածուին Խ. Միւսթեան մէջ, ինչպէս նաև ձուլարաններ, պղինձի ու երկաթի դարը-նացիներ:

Ներկայ պատերազմին Հայաստան փոխադրուեցան գերման գրաւութիւն ենթարկած Նահանգներու ճարտարարուեստական սարքաւորումէն կարե-ւոր մասեր: Այսօր Հայաստանի մէջ կը պատրաստուին ամենաարդիական զէնքեր ու պարագայական կազմածոներ:

Հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը՝ որ կեդրոնացած է Լեւինականի մէջ, կը հայթայթէ երկրին քաւաչութեան անհրաժեշտ կերպաւորէնները: Աւարտաւ գինի և պրանտի գործարանը արդիւնաբերական կարե-ւոր ճիւղ մը կը կազմէ:

Պատճառի ճարտարարուեստը որք որ կը բարդուանէ և իր տարեկան արտադրութիւնը կը հասնի այսօր շուրջ 100 միլիոն տուփի:

Երեւանի մէջ կան նաեւ քաղաքի ճեղքարարական գործարաններ՝ կաշիի, ծխախոտի, մետաքսի, կտրի, կոշիկի, դեղորկից, աստաղագործական, լուցկիի և այլն:

Երեւանի «Հայ Կիթն» ՍՍԽՍԻՍ-ը կը պատրաստէ հայ կեանքէ առնուած առանկալարգ ժապաւեններ, որոնք կը ներկայացուին և՛ Միութեան բոլոր երկիրներուն մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԵՐԸ.— Միութեանը պէնձն է Ալլանվէրտի և Ղափանի հանքերը կը հայթայթեն ամբողջ և՛ Միութեան արտադրութեան 27 %:

Հայաստան հարուստ է շինուածանիքի տեսակներով: Տափը որ ծաղկողնէ, թեթեւ ու վարդապոյն քար մըն է - որքէ շինուած են և՛ Միութեան կարգ մը պետական շէնքերը - կ'արտադրուի տարեկան շուրջ 2 միլիոն թօս: Անոյ պէման որ փոշիի վերածուած՝ կ'արտադրուի տարեկան 250 հազար թօնոյէ աւելի:

Վերջերս գտնուած են նաև կիզաողի հարուստ խուեր, որոնք շահագործման ձեռնարկուած է՝ գործածուելու համար որպէս վառելանիք: Հայաստան ունի նաեւ լաւորակ կրանիքի, մարմարի, պաղաւթի, տիաթմաթի, պարիթի, խրոմիտի, ծծմբի և ներկանիւթի հանքեր:

Նամքային ջուրի տեսակներուն թիւը կը հասնի 115ի: Ամենէն նշանաւորն է Արզնիի կաղային ջուրը, որ կը համարադասանի վիշիի ջուրին և կ'արտադրուի մեծաքանակ և՛ Միութեան ամէն կողմը: Զբոսայաններուն մէջ հաստատուած են արդիական բուժարաններ և հանգստավայրեր, որոնք համարուածք են Կովկասի մէջ:

ԲԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ.— Ենթադի երկրին տնտեսական և առողջապահական պայմաններուն բարելաւման, քնակչութեան աճումը հասած է համախաբարային բարձրացոյն չափանիշի:

Ըստ 1920ի մարդահամարին, Հայաստանի քնակչութեան թիւն էր 786 հազար:

1926ին այդ թիւը կը բարձրանայ 886,290ի, 1939ին՝ 1,281,000ի, իսկ այսօր՝ շուրջ 1,400,000ի: Ուրեմն, միջին հաշուով, Հայաստանի քնակչութեան աճումը եղած է հազարին 38 տոկոսով, ինչ որ բարձրագոյն թիւն է, եթէ բազմաթիւ և որիչ երկիրներու աճման թիւերուն հետ: Այսպէս, և՛ Միութեան 12,3, Հնդկ. Ամերիկա՝ 6,7, Գերմանիա՝ 6,2, Մեծ Բրիտանիա՝ 3,6, Ֆրանսա՝ 0,8: Եթէ աճման այս թափը չորուհակուի, իւրաքանչիւր քսան տարին Հայաստանի քնակչութիւնը պիտի կրկնապատկուի: Այս իրողութիւնը հետեւած է որքան տնտեսական փոփոխութիւններու, նոյնքան հայ ընտանեկան բարձրեւելու վաղեմի մագրութեան պահպանումին:

Երկրին ճարտարարուեստականացման զուգընթաց զարգացան նաև քաղաքները:

Հայաստանի մայրաքաղաքը՝ Երեւան, 25 տարի առաջ հող տանիքներով տարեկան յետամնաց ու աղտոտ քաղաք մըն էր, հազիւ 60.000 քնակչութեամբ: Այժմ ան բոլորովին կերպարանափոխուած է և եղած և՛ Միութեան ամենէն գեղեցիկ և արդիական քաղաքներէն մին՝ 240.000 քնակչութեամբ: Երկրորդ մեծ քաղաքն է Լենինական՝ 140.000 քնակչութեամբ, կեդրոն՝ Կիւտայսիայի ճարտարարուեստին: Իսկ զուտառական կարեւոր քաղաքներ են՝ Ստեփանաւան, Գարեթիլիսէ, Դիլիջան, Իջևան, Վաղարշապատ, Մարաշապատ, Մարտունի, Գորիս, Մեղրի, Ալլանվէրտի, Քէշիշէլեան, Ղաթար, Զուլֆա, Նոր Պայազիտ և այլն:

ՀԱՅՈՑ ԸՆԴՁ. ԹԻՒԼ ԿՈՎԿԱՍԻ ԵՒ ԵՒՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ.—

150,000	Ղարաբաղի ինքնավար շրջանին մէջ
150,000	Լոռիի և Ախալքալաքի շրջաններուն մէջ
225,000	Թիֆլիսի և Վրաստանի այլ շրջաններուն մէջ
125,000	Պարսի և Ասորիստանի » » »
150,000	և՛ Միութեան զանազան » » »
800,000	և՛ Այս թիւին վրայ աւելցնելով՝
1,400,000	Հայաստանի քնակչութեան բոլոր թիւը՝
2,200,000	է հայերու ընդհանուր թիւը և՛ Միութեան մէջ: Ամբողջացնելու համար այս պատկերը, ամենք նաև աշխարհի զանազան երկիրներուն մէջ ապաստանած հայց թիւը:

Եղիպատս և Սուսան	35,000
Եթովպիա	3,000
Պագեստին	5,000
Սուրիա և Լիբանան	170,000
Կիւրդս	3,000
Իրաք	4,000
Իրան	80,000
Թուրքիա	120,000
Թունիստան	45,000
Պուրթիա	30,000
Ռումանիա	20,000
Ֆրանսա	60,000
Եւրոպական զանազան երկիրներ	10,000
Հիւսիսային Ամերիկա	130,000
Հարաւային Ամերիկա	60,000
Հնդկաստան և Մայր. Արեւելք	7,000

Ընդհ. զուգում՝ 782,000
Ամբողջ աշխարհի հայերուն թիւը կը հաշուուի շուրջ երեք միլիոն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈՓՐԱՄԱՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.— Հայաստանի մէջ կը բնակին 100,000 թաթար, թուրք, պարսիկ, ռուս, քիւրտ, եղիսի եւ այլն:

Այս փոքրամասնությունները ազատորեն կը զարգանան իրենց լեզուն և ազգային մշակույթը, ունին իրենց սեփական դպրոցները, ուր իրենց մայրենի լեզունը դառա կը սորվին հայերէնը՝ որպէս պետական լեզու։ Ունին իրենց լեզուով լրագիրները, թատրոն եւ այլն։ Հայկական կառավարութեան հրահանգով հայ գիտնականներ հնարեցին քերականին տառեր, որով այս փոքրուրդի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով սեփական գրերով գրականութիւն մուտք գործեց։

ՄԵԱՌՈՒԹԻՅԱՆ ԿԵԱՆԻՔԸ ԵՒ ՀԻՄՆԱՐԱՆԻՆԻՐԸ.— Հայաստանի պետական լեզուն հայերէն է։ Ուսումը՝ նախակրթարանին սկսեալ մինչեւ համալսարանի մասնագիտական ճիւղերը՝ հիւսնադրութիւն հայերէն լեզուով։ Նախակրթութիւնը ձրի է ու պարտաւորիչ։

1914ին Հայաստանի բնակչութեան 3,5 տոկոսը միայն զարոց կը յաճախէր։ 1918ին կային 166 դպրոցներ՝ 18 600 աշակերտներով, իսկ ուսուցիչներու ընդհանուր թիւն էր 1146։

Ցեղասպան տարիներու զարգացման պատկերը հետեւեալն է՝

Տարի	Գայրոց	Սեկսու աւակներցներ
1920—21	175	47, 094
1921—22	546	67, 403
1931—32	1080	161, 937
1936—37	1102	224, 000
1942—43	1161	320, 300

Այս թիւն 12, 250ը հիւսնան 45 թէյնիքային զանազան վարժարաններու մէջ, իսկ համալսարանի ճիւղերուն հետեւող ուսանողներուն ընդհ. թիւն է՝ 7426, ուսուցիչներուն թիւը՝ 10 822։

Համալսարանը որ գոյութիւն առաւ Հայաստանի անկախութեան հրահանգին անմիջապէս յետոյ, համեստ ու զոտարան սկզբնաւորութեամբ մը, այժմ եղած է արդէն պատկառելի հաստատութիւն մը իր բազմաթիւ ճիւղերով և կը կազմէ երկրին մշակութային կենսոյի վտարանը։ Համալսարանը ունի ինը ֆաքուլթէներ։— Մանկավարժական, Բժշկական, Գիւշատեսական, Շինարարական (ճարտարագիտական բազմաթիւ են թանձրեղերով), Անասնաբուժական և Անասնաբուժական, Բժիշկական-Դեղագործական եւ այլն, որոնք կը գրառեն 27 հսկայ շէնքեր, կազմելով առանձին թաղամաս մը։ Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ 300 հասարակութեան, Համալսարանի և բարձրագոյն վարժարաններու հետեւող ուսանողները պետական թոշակ կը ստանան։ Հայաստանի փոքրուրդի հազարէն ճը համալսարանաւարտ է և 31, 5ը երկրորդական և միջնակարգ կրթութեամբ օժտուած։

Հայաստան ունի չուրջ 40 կարեւոր հիմնարկներ՝ գիտութեանց և արուեստներու նուիրուած։

Բնակչութեան համար կազմակերպուած են յետ-աշխատանքային դաստիարակութիւններ, որոնց շնորհիւ անոնք կրնան դառնալ հեռագիտակ ու բակեալ բանուէր կամ մասնագէտ։

1914ին Հայաստանի ազգաբնակչութեան 85 %ը անգրագէտ էր, իսկ այժմ այդ համեմատութիւնը իջած է 7 %ի միայն։ Պետական պիտանէի գլխաւոր մէկ մասը յատկացուած է կրթական գործին։

ԳԻՐԲԵՒԻ ՄԱՄՈՒՆԸ.— Շնորհիւ ուսման այս աննախընթաց տարածման, փոքրուրդի ամէն խաւերուն մէջ աճած է ընթերցման պահանջը։ Այժմ կը հրատարակուին 50 օրաթիւրի ու պարբերաթիւրի։ Օրաթիւրիներէն միջինական Հայաստանի օրական սպառումը չուրջ 60, 000 է։ Տարին կը հրատարակուին ինընտրի և թարգմանածոյ չուրջ 600 անուն գիրք՝ 5 միլիոն օրինակ սպառումով։

Երեւանի Պետական Մատենադարանը հարուստ է չուրջ երկու միլիոն գիրքով։ Իւրաքանչիւր քաղաք, գիւղ, գործարան, հաւաքական ազարակ ունի իր գրադարանն ու ընթերցարանը՝ միշտ ընթերցողներով լի։ Եթէ նկատենք զբողոքները իբր չափանէջ փոքրուրդի մը մշակութային մակարդակին՝ Հայաստան ապովորար կրնայ ցրակի պատուը սեղ մը։

ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆԻՐԸ.— Երեւանի մէջ կը գտնուի պետական թանգարանը, հետեւեալ դաստարունակներով։

Ա) Պատկերասրահներ, Բ) Տնօգիտական, Գ) Գրական, Դ) Ազգագրական, Ե) Ժառանգարական և Զ) Յնագիտական ցուցադրութեանց սըրճերներ։ Իսկ էջմիածնայ կաթողիկոսարանի վանքին մէջ մասնաւոր թանգարան մը կը բովանդակէ ամենահարուստ հաւաքածոն հայ հին գրչագիրներու և Տնոգիտական առարկաներու։

ԳԵՂԱՐԱՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆԻՔ. Փաստնոն, Օրեւա, Մրաճանոց։—

Հայաստանի մէջ թատրոնն ու երաժշտութիւնը մեծ տեղ կը բռնեն փոքրուրդի կենսոյի մէջ ու կը նկատուին համարային կրթութեան միջոցներ։ Երեւանի Նորակառոյց Օրեւան—գործ՝ նշանաւոր ճարտարապետ Ա. Թամանեանի— մին է Խ. Մուրիկեան առաջնակարգ թատրոններին։ Ունի ամառային և ձմեռային առանձին հանգիստարաններ։ Ինժը օժտուած է ամենաարդիական թէյնիքով։ Հայաստանի մէջ կան 38 թատրոնի շէնքեր, իրենց միայուն թատերադասարանով, չորս չրվան թատերախումբ՝ որոնք ներկայացուցիչներ կը սարքեն մինչեւ հեռուոր գիւղերու մէջ, ինչպէս նաեւ սիրողներէ պատանեկան թատրոններ։ Իսկ չա՛մ որ գործարաններ ունին սիրողներէ բաղկացած իրենց թատերախումբը։

Հայաստանի անկախութեան առաջին շրջանին իսկ հիմնուեցաւ պետական Մրաճանոցը, որ երկրին առաւել բազմաթիւ արուեստականութեան մասին շատեր այսօր կը վայելին համամութեանական համբաւ։ Երկրին ամէն կողմերը կազմուած են երգչախումբեր և նուագախումբեր։ Երեւանի ճշայն Թիւրքմանիան կը սարգէ գեղարուեստական համբարներ։ 1939ի Մոսկովայի Միջխորհրդային օրգեստական խումբերու մրցման մէջ առաջնութիւն չանցաւ Երեւանի Վիտիտա Պարսկէթը։ Իրեն երաժշտական քաղաքի թէյնիքը համախորհրդային և համաշխարհային համբաւ կը վայելն Այ. Սպինդարեան և Արամ Սալապուրեան։ Այս վերջնոյն Նոր մէկ անգնագործութիւնը՝ «Գայեանէ» թատերապարը, արժանացաւ 1943ի Մատիւնեան առաջին մրցանակին։

Գեղարուեստից Բաժնադրոյն Վարժարանը ունի ծարարարարական, նկարչական և Քանդակագործական ճիւղեր, բազմաճարիւր երկսեռ աշակերտներով: Հայաստանի ծանօթ արուեստագէտներն են Մարտիրոս Սար-կան՝ որ կը համարուէի Խ. Միութեան առաջնակարգ նկարիչներէն մին, Արտաշէան, Կոջոյեան, քանդակագործ Արա Սարգիսեան, ճարտարարար-ներն Ե. Բոչար, Մազարեան և Կարօ Հայարեան՝ փոխ-նախագահ Խ. Ծար-արարականներու Միութեան և որուն վստահուած է Ստալինկրատի վերա-շինութեան գործը, ևայլն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ, որ ուրիշ տարիէ ի վեր կը գործէր Խ. Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիային որպէս մէկ ճիւղ, այժմ դարձած է անկախ մարմին մը և պաշտօն ունի միացնելու և առաջ-նորդելու երկրին գիտական գիտական հիմնարկութիւնները և աւելի բարձր մակարդակի մը հասցնելու: Հայ մտղութեայի գիտական և մշակութային զարգացումը, վերջին հինգ տարիներու ընթացքին ճարտարականութեան և աւելի քան երկու հազար գիտական հաստորներ, ներկայիս Գիտութեանց Հայ-կական Ակադեմիայի գործին անդամներուն թիւին է 23:

ԳՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ. — Հայ գրական մշակները — բանաստեղծ, վիպա-գիր, բանասէր — կը վայելին պատական պաշտպանութիւն: «Հայ Գրողնե-րու Միութիւն»-ը իր մէջ կը հաշուէ համամիութեանական համարուէի տիրա-ցած դէմքեր, ինչպէս՝ վիպագիր Մարիկեղոս Շաւինեան, բանաստեղծ Աւե-տիք Իսահակեան, թատերագիր Դերենիկ Կէմբրեան և այլն: Պատեթիւնը կը քաջալերէ և կը հրատարակէ բոլոր այն գործերը, որոնք ստանդարտ գե-րույր կը կրեն և ստորուրած են առողջ ոգիով:

ՄԱՐԿԱՆԻՐՈՒԹԻՒՆ. — Հայաստանի մէջ մարմնակրթութիւնը չի համարուիր անհասկանալի փամփոջ կամ հաճոյքի պարզ միջոց, այլ կը ձգտի կերտել երկսեռ առողջ սերունդներ, ընկերային խմատով, ինչպէս կը ցո-ղցնէ իր նշանաբանը՝ Պ Ա. Գ. (Պատարան Աշխատանքի և Պաշտպանու-թեան): Բացի ծանօթ սքանչելի՝ ուժ կը արուէի նստեա երկու սեռերու պարտական անկարգելոյր, նշանաւոր, դասուկաւոր (սքի). լեռնադնոց և այլն: Համախորհրդային մրցումներու մէջ բազմաթիւ հայեր շահած են առաջնութիւն: Թ. Մանուկեան և Համարձեռնեան հաստատած են ծան-տեթիւն փերցնելու համախորհրդային նոր չափանիշեր:

Հայաստանի մէջ կան 165, 000 երեխա սկստանքի (պիսներ) Ամը վարժարան, աճէն զարմարան, աճէն հաւաքական ագարակ ունի իր մար-զական խումբը և տնտէրը:

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆԱՅԻՒՆ. — Երկրին առողջապահական պայմաններուն բա-րելութան կը հսկէ Առողջապահական Կոմիտարիտը: Մարաբան, ինչպէս տեսանք, որդէն զրեթի աննետցած են: Ժողովուրդին մէջ առողջապահու-կան գիտելիքներ կը արտածուին դաստիարակութիւններով, ևստիւրով և այլ միջոցներով: Հիւանդները կը դարմանուին պետական հիւանդանոցներու մէջ և կամ քիչակտան աշխուրթեամբ՝ տունները: Երկու պարագային ալ՝ դարմանուին և զոգ ձրի են:

Մայրութիւնն ու մանկութիւնը առարկայ են մասնաւոր հոգածու-թեան, որուն արգիւնքն է ընտելութեան ամենա բարձր ասիւսը: Արգիւ-կան հիւանդանոցներու, դարմանատուններու, մայրանոցներու ցանց մը պա-ստէ է երկրին ումէն կողմը: Մանուկներու մահացութիւնը իջած է իր նը-ւազագոյնին՝ շնորհիւ ամէն տեղ հաստատուած մանկամուկներու, ուր երախտներ կը ստանան խնամք, երբ մայրը աշխատելիք կրթայ:

Կարժի Խաչը կը պատրաստէ հիւանդապահութիւնը և գթութեան քոյ-րեր, կը կազմակերպէ առողջապահական շնչատներ, որոնք կը հասնին թէ ժողովուրդին և թէ բանակին:

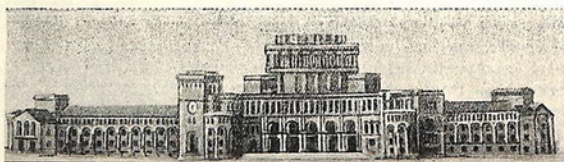
ԱՆՅԱՏԱՆՔ. — Ըստ Հայաստանի Մանկանոցութեան՝ աշխատանքը ընդունուած է ընկերային կենսոյի հիմքը, և պարտադիր է բոլոր քաղա-քացիներուն համար: Աշխատանքները կը բաժնուին երեք դասակարգի. գիւղացի, բանուոր և ծառայող կամ պաշտօնային: Այս վերջին խմբին կը պատկանին մտաւորականները: Վարձքով աշխատող ամէն անհատ պատշա-վարուած է պետութեան հաշւոյն՝ հիւանդութեան, արկածի և ծերութեան դէմ: Աճը աշխատուոր իրաւունք ունի տարեկան մէկ ամիս վճարուած արկաւորարդի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Իրրեւ մին Խ. Միութիւնը բաղկացող 16 հանրապետութիւններէն, Հայաստան կը վայելէ անկախ պե-տութեան մը բոլոր իրաւունքները:

ԱՐԱՐ ԳԻՐՈՒԶԵԱՆ
Նախագահ Դաժալանմեր Խորհրդին

են օրէնքի տալիս: Կնոջ համար մաճն ապարդի բաց է, գիւղական աղա-բակներն մինչեւ համալսարան և Այդ աղաւստութիւնը, սակայն, չէ խոթա-րած հոյ ընտանեկան կենսոյի աւանդական մաքրութիւնը, որ գլխաւոր աղբակներն մին եղած և հայ աղքին գոյութեան պահպանման:

Երևանի կառավարական պալատը

ԴԱՏԱՐԱՆԱԿԱՆ կազմակերպությունը գրեթե և ընկերային արդիական հիմքեր վրայ, Գաղտնիքը կը տեսնուին առանց ձգձգումի և արգելադրելու Արդեն, Հայաստանի գաղտնիները ամենն ինչու ծանրաբեռնում հաստատություններ են, որովհետև չանհրաժեշտաբար առիթը իշամ է իր նուազագույնին: Բաները հոն կը կոչուին ձևազգիչ Տուններ, ուր արգելափակումներուն առթիւ աշխատանքն յետոյ կը դադարեցուն ուսման զանազան ճիւղեր, կ'ուսուցուն արհեստներ և արուեստներ, այնպէս որ պատիժ չըլանը աւարտող մը դուրս կ'ելլէ իրեն թարփոխում և արհեստի մը տիրացած օգտակար քաղաքացի մը:

Հայաստան ունի Ազգային Գաղտնիության կոմիտարիատ և բանակ: Նախադիւնորական մարտնչը պարտաւորիչ է և կը սկսի դպրոցներէն: 20 տարեկան երիտասարդները կը մտնեն բանակ, ուր կը ստանան քաղաքացիական և մասնագիտական դաստիարակութիւն:

ՊԱՏԵՐԱԶԲԸ ԵՒ ՀԱՅՆԻՐԸ. — Մարդկային ազատութեան և իրաւունքներուն համար զիւրոյ ինքնապատկանութիւն մէջ՝ բնական է որ անհունապէս տատապած ազատասունչ հայ ժողովուրդը առջիններէն ըլլար բացեցնող միացեալ ազգերու ալգար դասը:

Հազիւ վերականգնած նախորդ պատերազմի աւերներէն՝ Հայաստան տարմազբոց իր ֆիզիքական, նիւթական ու բարոյական բոլոր կարեւորութիւնները, թէ՛ ճակատին վրայ և թէ՛ ետեւը:

Համաժողովներական զինավոր վերին շրջանակներու մէջ նաեւ կը գրաւեն տառաջանալի գիրքեր, Անտատա Միկոյան, Սթալինի մտերմին

Ա. ՄԻԿՈՅԱՆ

ՅՈՎ. ՅԱՐՑԻԱՆ

Միկոյանի ճարտարապետ եղբայրը հնարիչն է հայտնի առաւանակի թիֆի մը՝ Ա՛լիս անունով, ու կարեւոր դեր մը խաղաց պատերազմի ամենատաղնապալի վայրէկաններուն:

Այսպէս, Ս. Միկոյան որքան վարչական և զինուորական, նոյնքան և գիտական, ճարտարաւեստական, արուեստագիտական և այլ հիմնարկներուն մէջ հայ գիտնականներ, վարիչներ ու արուեստագէտներ լայնորէն կը բերեն իրենց մասնակցութեան բաժինը, որոնց անունները անհնար է մի առ մի յիշել:

Բայց մասնաւորաբար պատերազմի ճակատին վրայ է որ երեւան եկան հայ ժողովուրդի մարտական յատկութիւնները:

Պատմութեան մէջ աննախընթաց երեւոյթ մը չէ սակաւ: Անցեալի մէջ Տիգրան Մեծի ստեղծած հօր կայսրութիւնը առոր ցայտուն ապացոյցն է: Հայ բանակները միշտ քաղաք կուտած են թէ՛ իրենց հայրենիքի պաշտպանութեան համար և թէ՛ որպէս դաշնակից՝ պարսիկներու, հուով-մարեցիներու, բիւզանդացիներու, արաբներու, խաչկիւրիներու եւայլն: Զարական Ռուսիոյ բանակներուն մէջ փայլեցան քաղաքիկ հայ զորավարներ, որոնցմէ կ'արժէ յիշել Զօր. Մատթեանը (Պարսիկոյի ճակատամարտի հերոսներէն) և յետագային՝ Զօր. Հազարեանը, Զօր. Տէր. Դուկասովը և

Զոր. ԼՕՐՏԻՍ-ՄԷԼԻՔՈՅ

Իսկ ներկայ համաշխարհային պատերազմը պատահաբխեց ընծայեց հասկերուն ի յայտ բերելու իրենց ուղղական ուղիները:

Շուրջ 200, 000 հայ սպաներ և զինուորային կազմի բանակի շարքերուն մէջ ներկայիս կը կռուին ռուսի ներխուժողներու դէմ:

Զոր. Բ. ԲԱԳԴԱՏՅԱՆ (*)

Կարմիր բանակի ցամաքային, օդային և ծովային հրամանատարական կազմին մէջ կան աւելի քան 30 հայ անուանի զորավարներ, որոնց անոնքն. Նշանաւորն է Պալթեան Ա., ճակատի ընդհ., հրամանատար՝ Բա-

(*) Ապրիլին 32րդ եջի Զոր. Բաղամանեան Նոյրը կը ներկայացնէ զայն առեկէ երեսաւարդ աւերելուն մէջ:

ժանաւորը Զոր. Լորիս-Մելիքովը, 1878ի Կարսի յաղթականը, որուն յետոյ վատահաշու թովմոզակ Ռուսիոյ զինքը՝ անսահման իրաւասութիւններով. Ալեքսանդր Բ. ի խռովայոյց շըրջանին:

Նախորդ համաշխարհային պատերազմին վերջերք, հայերու վրայ մընացած Կովկասեան ճակատի պաշտպանութեան ծանր ու զգուարին զործին գլուխն անցան Զորավարներ՝ Նազարբեկեան Սիւրիկեան, Փիրուսեան, Կարկանեան և ազգային հերոս Զոր. Անդրանիկ, որոնք զինավարեցին նաեւ հայկական անկախութեան ճակատազրական կռիւները:

Զոր. Ա. ԱԲԱԳԴԱՆ

Նուրի զորավար Յովհաննէս Բաղամանեան՝ Յետոյ կռուան Զոր. Տէր-Գրիգորեանը՝ Մակուայի պաշտպանութեան հերոսներն, Զոր. Ա. Դադարեան, Զոր. Գեորգ Տէր-Գասպարեան՝ Տնիքիքը հեղաղ առաջին զորավարներն, Զոր. Յովհաննէս Տէր-Մարտիրոսեանը՝ Խարզիկ յաղթականներն, Զոր. Հայկ Մարտիրոսեան՝ Մոտավիայ կռիւի հերոսներն, Զոր. Կիրոսեան, Զոր. Մուշեղ և Զոր. Սուրեն Կարապետեանները, Զոր. Արուշեան, Զոր. Միքայէլ Բարսեղեան, Զոր. Գալստեան՝ որ հերոսաբար ինկաւ Լինիկիւտի պաշտպանութեան կռիւներուն մէջ, Թամանի թերակղզիին գրաւման մէջ Նշանաւոր Նազիսեանց և հայկական ՏՅՐԳ «Թամանեան» զորքաւորի հրամանատար Զոր. Ս. Ֆ. Երեան, Բիւրի ցամաքահաման հերոս Շահինեան, Երզնգը, Միւսեան հերոս օդայու Գոգայեան Նելսոն Ստեփանեան, օդայու Գոգայեան Աւախեան, Նախորդակի հերոսներն օդայու Մարգարեան և շատ մը ուրիշներ, Այս զինուորականներուն բոլորը պարգևատրուած են զանազան բարձրագոյն պատուանշաններով, ինչպէս Սուլթանի, Կոստանգովի, Լենինի, Կարմիր Դրոշի եւայլ: Բացառիկ զաջութեան համար պարգևատրուած սպաներու և զինուորական թիւը 3000ը կ'անցնի:

Զոր. Հ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մովսէս Ս. ԻԱՆՈՎ

Մինչ հայ զինուորները պատերազմի զաչախ վրայ անձնուրոյց կերպով կը կռատրեն իրենց ռաւիւական պարտականութիւնը, ճակատին ետեւը

Զոր. Ա. ԿԻՐՈՍԵԱՆ

գործարաններու, դաշտերու, հանքահորերու, գիտական աշխատանոցներու մէջ՝ յաճախ ամենազօռարին պայմաններու տակ իրենց կիները, քոյրերը, զաւակները և նոյնիսկ ծերունազարդ ծնողքը լծուած են անխոնջ աշխատանքի՝ ձմեռն ինչ ճակատի, ամէն ինչ յաղթանակի համար» նշանաբանով։

⊠

⊠ ⊠

Այս հակիրճ ակնարկը զոչոյ կուտայ թէ հայ ժողովուրդը հինէն ի վեր եղած է Մերձաւոր Արեւելքի մէջ քաղաքակրթութեան յառաջապահներէն մէկը և թէ՛ հակառակ իր դարաւոր մարտիրոսացումներուն՝ անկաւ անվերջար պահած է ազրելու և ստեղծագործելու անսպառ կենսունակութիւն մը, որուն ամենէն ցայտուն ապացոյցը կը կազմէ ներկայ Հայաստանի վերածնունդն ու վերելքը։

Gold coin of Tigran the Great, during whose reign the Armenian Empire extended from the Caucasus to the Mediterranean Sea

ARMENIA, S. S. R.

Two thousand years ago...

An Armenian country bride

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՌԱՋ...

Ոսկեդրամ Մեծ Տիգրանի
(95-54 Ն.Ք)

որտ Կայսրության օրո-
հին Հայաստան կը սարս-
ուէր Կովկասեան լեռնա-
պայտէն մինչեւ Միջինկա-
կան ձով եւ Փայկասին:

Դեղօսկ ճարս մը
կործանիչ՝
վերածնող Հայաստանի

ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐՏԵԼՔ

ARMENIA

TO-DAY

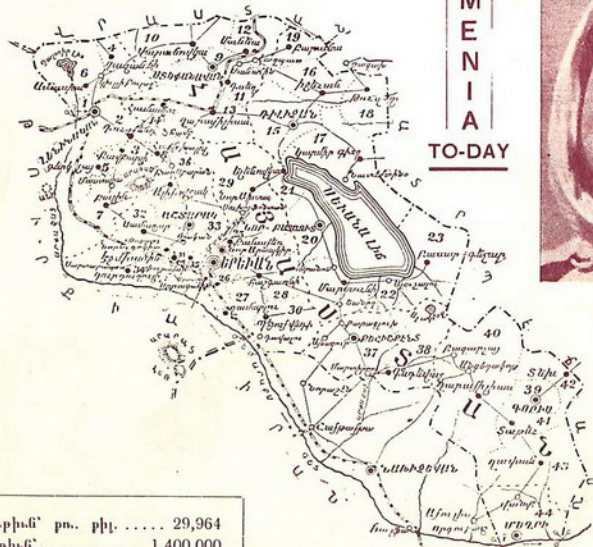
Հայ գործարար մը

An armenian worker

Հայ գիւղացի նաժապետ մը

A chief of village

Գեղջկանի տիպար մը

A countrywoman

Տարածութիւն՝ քա. րկի. 29,964
Բնակչութիւն՝ 1,400,000
Մայրաքաղաք՝ ԵՐԵՎԱՆ, 240,000
Գլխ. քաղաք՝ Լենինական՝ ... 140,000
Կան տաք մեծ առանցքեր, իբր գաւառ.
Լեզուներն են հարիւրաւոր գիւղեր:

Area : 29,964 sq. kms.
Population : 1,400,000
Capital : Yerevan 240,000
Principal towns :
Leninakan 140,000
Stepanavan, Gharakilissa etc.

Մասիսի գագարը (5157մ.)

Mt Ararat, 16916 ft. high.

Traditional resting place of Noah's Ark.

M^T ARARAT
the eternal symbol
of Ancient and Modern
ARMENIA

ԱՐԱՐԱՏ ԼՆՈՒ
Յաւիտեանկան խորհրդանիշ
Հին ու Նոր Հայաստանի

Ես իմ անուշ Հայաստանի արեւածաղ բառն եմ սիրում,
Մեր հին սագի սղանուազ, լացտկումած լարն եմ սիրում.
Արեւմտեան ծաղիկների ու վարդերի բոճիկը վառում,
Ու նայիրեան աղջիկների հեղաճկուն պարն եմ սիրում:

Սիրում եմ մեր երկիրը մազ, ջրերը ջիւջ, լիճք լուսէ,
Արեւն ամրան ու ձմեռուայ վիշտալուծանքն ըստ րի վսեմ,
Մթնոք կորած խրճիթների էն հնարեկալ պատերը սեւ,
Ու հնամենայ քաղաքների հազարամենայ բաճն եմ սիրում:

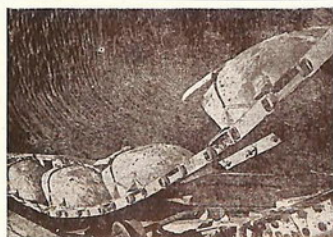
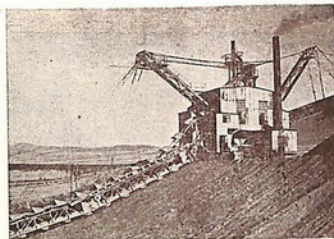
Ուր է՛լ լինիմ — չե՛մ մոռանայ ես սղանուայ երգիւր մեր,
Չե՛մ մոռանայ աղօթքը հարձած երկաթագիր զրբերը մեր.
Ինչքան է՛լ սո՛ւր սիրտս խոցեն արիւնարտով վէրերը մեր —
Էլի՛ք ես որք ու արնավառ իմ Հայաստան-եանքն եմ սիրում:

Իմ կարտամ սրտի համար ո՛չ մի ուրիշ հէքաթ չը կայ.
Կարեկցու, Քաջակիւ պէս լուսալուսակ ճակատ չկայ.
Աշխարհ անցիր, Արարտաի նման ճերմակ զագաթ չկայ.
Ինչպէս անհաս փառքի ծամբայ՝ ես իմ Մատիս սա՛րն եմ սիրում:
Ե. ՉԱՐԵՆՅԱՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

Fruit cultivation in former deserts

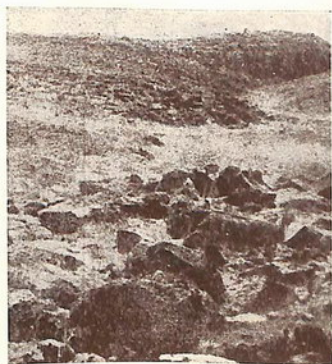
Մեքենական հզոր պեղիչներ կը փորեն ջրանցքներ

Powerful mechanical excavators digging waterways

Վերջապես ջուրը կը հոսի էրեւնոյի խոպան հողերու, բնգմեջէն

The water flows at last through the once barren lands

Նախկին անապատ մը (դրո.)

A former desert

Խաղողի առատ բերք

An abundant grape crop

Գեղձի ընտրում

Selection of peaches

ՊՏՂԱԲԵՐՈՂ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

PROSPEROUS
REGIONS

Դեղձի բերքաբաղ: Հայաստանի դեղձը իր խաչորությամբ, մեղրահամ քաղցրությամբ և հոտառատությամբ անգուզական է:
Պտղամշակության մեջ դեղձը կը գրասե կարևոր տեղ մը:

The peach harvest. The Armenian peach is unequalled in size, taste and flavour. It occupies an important place in the country's fruit cultivation.

ԲԱՐՊԱՆԻ ՀԱՐՈՒՍ ԲԵՐ
RICH COTTON CROP

Պտուղի առարկա՞նց զեպի
սլանածոյի՞ գործարանը

Forwarding the fruits
to the cannery

Մխախտի մշակութիւն

Հայաստանի մխախտը բարձրորակ է

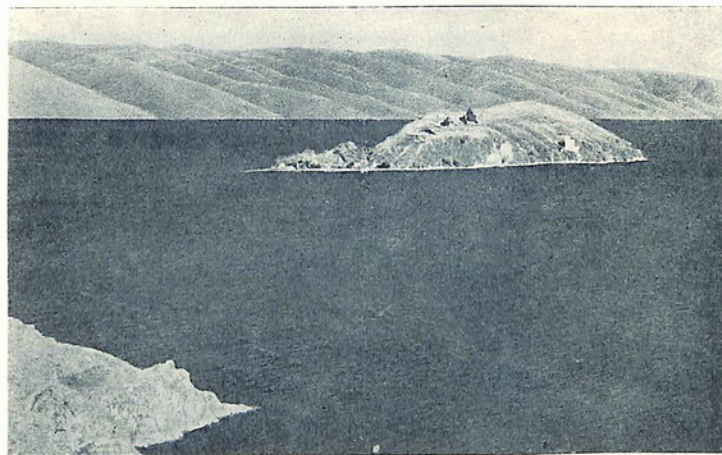
Tobacco plantation

Armenian tobacco is considered to be of superior quality

Հայաստանի բամբակը գրեթէ
կը համապատասխանէ եզիպ-
տական բարձրորակ բամբակին

Cotton, growing
in the fields

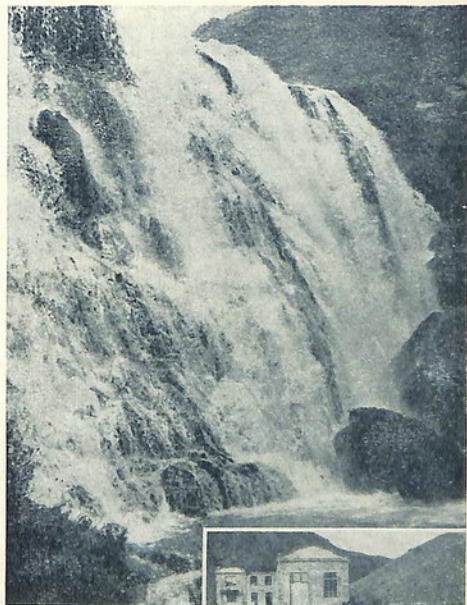

Սևանայ լիճը, որու մէջեղ կը գտնուի համանուն կղզեակը, իր հնազանդութեան վանքով:
Սևանայ լիճը որ շուրջ 2030 մէթր բարձրութեան մը վրայ կը գտնուի եւ որու խորունկ ջրակոյտը կը զբաւէ 1500 հա. քիլոմէթր տարածութիւն, այժմ կը ծառայէ իբր անսղառ աղբիւր ելեկտրական ուժի եւ ոռոգման:
Սևան ցանէ ձկնատեսէ. ցամառուր է իր «Բելսան» ձուկը որ բաւարարելի զտաւ տեղական սպառումին, ցանեւ եւրոպ. կը կազմէ արտահման:

THE LAKE OF SEVAN, in the midst of which is seen the island of same name and its century-old monastery.
The Lake of Sevan, about 2000 meters above sea level, has an area of 1500 sq. kms. It is used for the irrigation of the country and is an unlimited reserve for hydroelectric power. Fish abound in Lake of Sevan. The specie called "Prince" is an item of export.

Զանգուր (Հրազդան) գետի ջրվեժներէն մին:
Հայաստանի ջրվեժները աղիւս ի գուր չեն հոսիր:

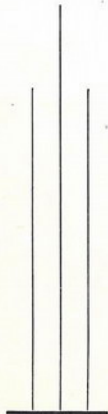
One of the falls of the Zangezur river.

Նորակառոյց ջրէլեկտրա-կայան մը
A newly built hydro - electric power station.

Մշակում եղևիկն անապատ մի (գրո)
A cultivated "gher" (desert)

Մեքենայան կտնոմ

Mechanical
harvesting

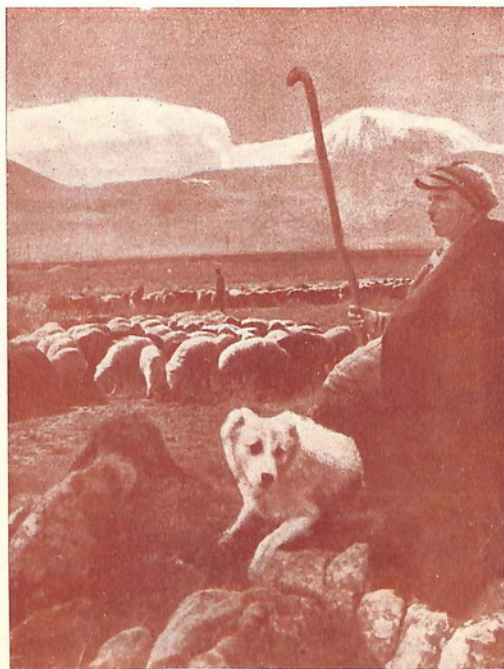
Խաղողի ննձանին մէջ

A wine-press

Խաղողի առաքում

Transport of grape

Հայ հովիտ արարատյան դաշին մեջ, դեռ յարձակումի
և կողոպտելու դարաւոր վտիւրէնէ:

Armenian shepherds in the plains of Mount Ararat, free from
the centuries old fears of assault and plunder.

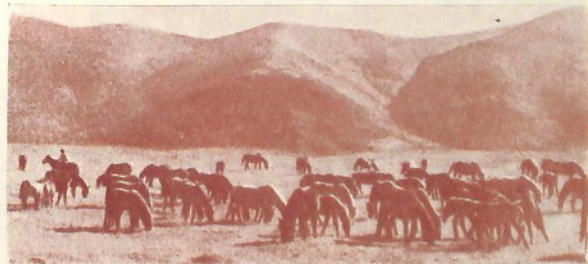
Հայ աւանի լեռնային
օջախներու մէջ, որոնք
նախապէս կը ծառա-
յին միայն որդեւ ա-
րօտակոյիներ, այժմ տեղ
սեղ հաստատւած են
գործարաններ:

In the mountainous ré-
gions of Armenia, which
were formerly used as
pasturis only, now there
are also factories erected

Նկար՝ Մ. Սարեանի

By M. Sarian

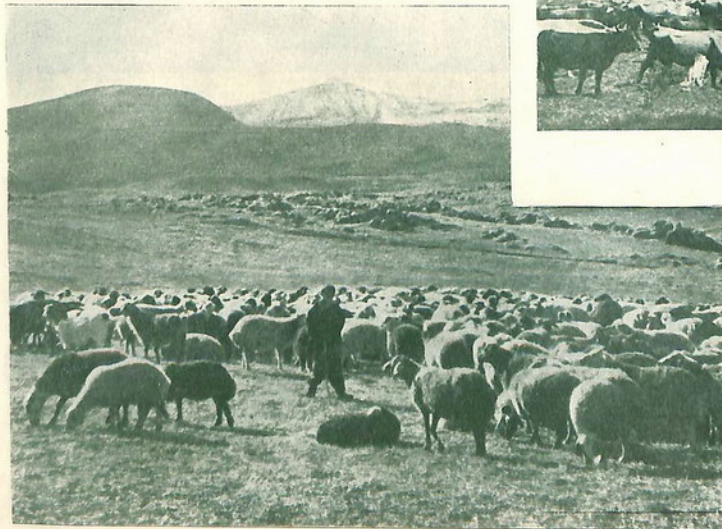

Ղաթկներու երամակ մը:
Հայաստանի ձիերը մեծիկ չեն բայց
աւելոյթ, արագընթաց եւ տկուն են:

A flock of riding horses. The horses
of Armenia are not big, but they are
spirited, speedy and tough.

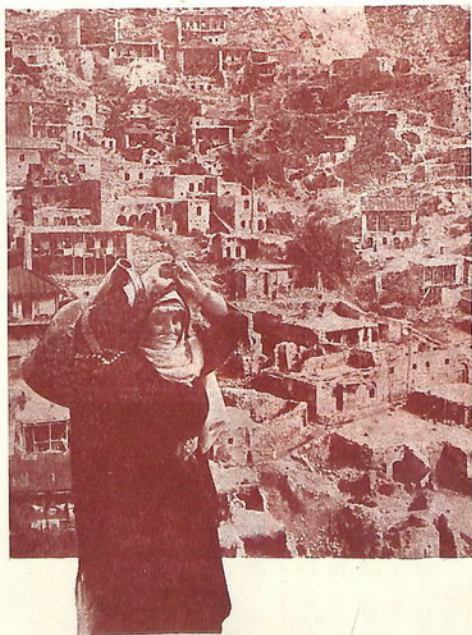
Հայաստանի դառնալի մոտաօղակներում վրայ
կ'առաքին միլիոնավոր ոչխարներ :

Millions of sheep graze in the pastures
of Armenia.

Տեսարան մը՝ Հայաստանի լեռնային մոտավայրերէն.
Հայաստանի կարճամեծութիւնը զուգանեալս կը
գարգանայ կովերու տեսակի ննջեցեալան
ազնու սցման:

A scene from the pastures of the mountainous regions of Armenia. Dairy farming in Armenia is progressing steadily whilst the breed of cows is being improved year after year.

Այժմ էլեկտրական րեյը կ'երկարի մինչեւ Զանգեզուրի
բնակային գիւղերը եւ կը լուսաւորէ
գիւղացիին բնակարանը:

One of the mountainous villages of Zangezur.
All village dwellings are now supplied
with electricity.

Թէ ինչպէս ամառի գոյտուրու մէջ ս'լսան առաջին շինարիւնները
'Նոր Մարտիկի, 'Նոր Մալարիոյ, 'Նոր Խարբերդի, 'Նոր Սեւաստիոյ,
'Նոր Եւգլիոյ, 'Նոր Կոստիոյ Իւն, որոնք այժմ Երեւանի
բարբաւան արտարձանները կը ձեւացնեն:

How began the building of the new prosperous
suburbs of Yerevan.

Հոկտեմբերեանի մէջ
ակումբ:

Club in Hoctemberian

Կոլխոզներու հուն:

A kolkhoz house

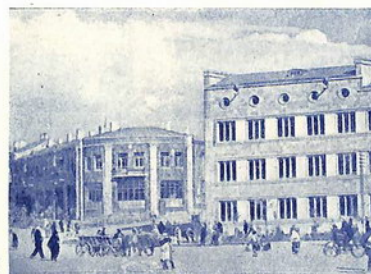
Իշխնակար-Վ Ժամանակ:

Elementary school

Լենինականի Բաղանի Խորհրդի Գալարը

The Palace of the Soviets in Leninakan

Լենինականի մէջ փողոց մը:

A street in Leninakan

Թալա-Տիպի գիւղին
մէջ փողոցը:

A street in Tala-dibi village

Դամարուի մէջ թատրոնի

մը շինութիւնը:

Building a theatre in Ghamarlou

Նոյեմբերի գաւառական եւ գիւղական անկիւններ:

Provincial and village scenes

Հայաստանի նիւն օջանէն ժնացած
անկիւններ:

Scenes from old Armenia

Ժողովրդային բնակարաններ

Dwellings

Բանորական բնակարաններ

Workers' dwellings

Երկրագործական Պանգոս

The Landbank

Շահումյան հրապարակ

Shahoumian square

Զանգուր գետին վրայ կամուրջ մը

A bridge on the Zangu river

The Cinema-Theatre Square — Սիեն-Քատրոնի հրապարակ

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ՏԵՍԱԲԱՆՆԵՐ

SCENES IN YEREVAN

Կառավարական Փալատը
(կառուցված նայ հարտարապետական ոճով)

The Government Palace
(In armenian architectural style)

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏՆՍԱՐԱՆՆԵՐ
SCENES IN YEREVAN

Երկաթուղիի աշխատակիցների ակումբը
The Railway Workers' Club

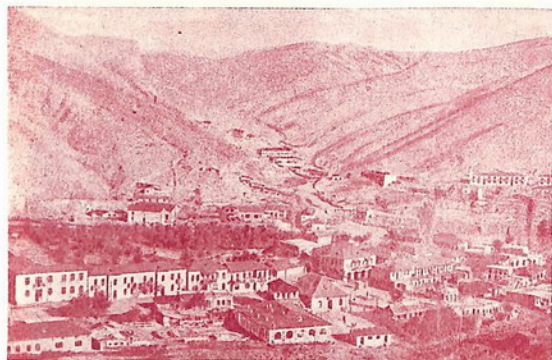
Փողոցի յարդարում
Road construction

Ստալինեան պողոտան
The Stalin Avenue

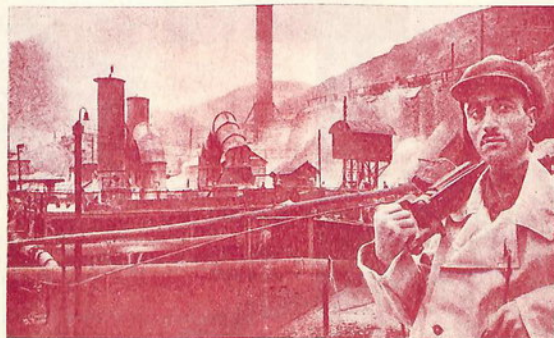
Ռեճիվերմազի վաճառատունը
A "Univermag" store

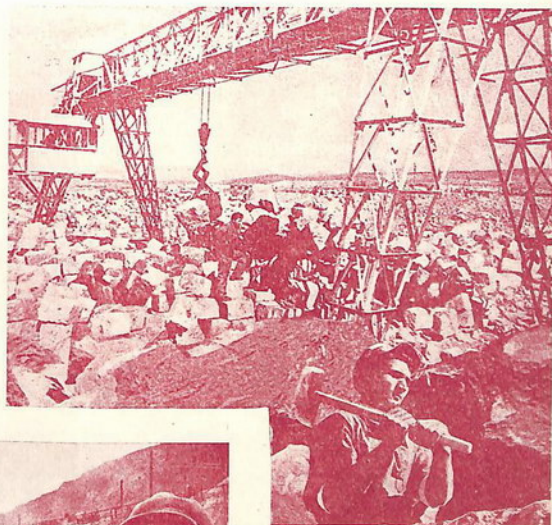
Դափանի պղնձաձաներու գործարաններ
Group of factories belonging to the
Ghapan copper mines.

Պիլնոյ Հայաստանի ամենէն բանկազին
բնական հարստութիւններէն մին է :
Դափանի եւ Ալլահվերտի ձաներէրուն
շահագործուից կը կատարուի արդիա-
կան կառարեպագործեպ մեթոտով :

Copper is one of the richest natural
resources of Armenia. The
working of the Allahverdi and
Ghapan mines is done through
the most perfect and modern
methods.

Ալլահվերտի լաւագոյն ձանբործներէն մին
One of the best miners of Allahverdi

Տաֆ քարի արտաձանում

Այս բերեւ, վարդագոյն եւ դիւրաւ
կտանելի քարը սրանցելի շինանիւթ
մըն է եւ կ'արտաձուի մեծ քանակու-
թեամբ հորնրդ. երկիրներ:

Extraction of the "Tuf" stone.

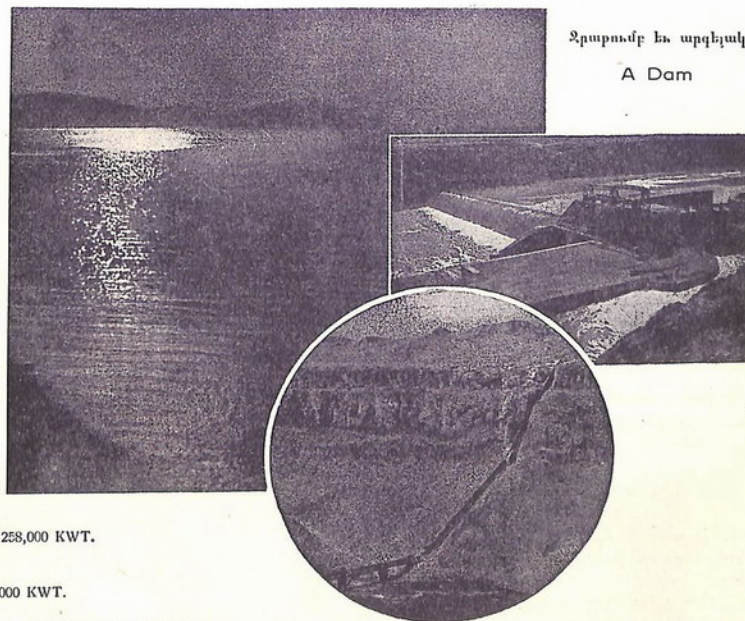
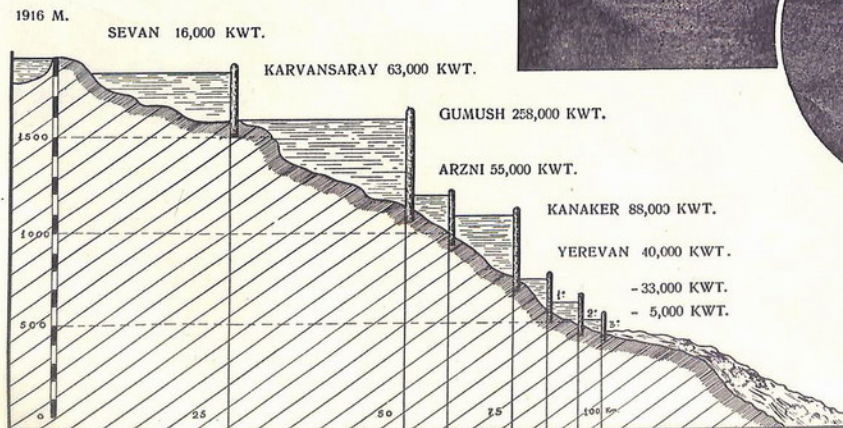
This light and rosy stone is
largely exported for building
purposes.

Ս Ե Ն Ա Ն Ա Յ Լ Ի Ճ Ը THE SEVAN LAKE

Գծագրական պատկերացում Սևանայ ջրերու շահագործման սխեմային, եօրը ջրէլէկտրակայաններու հաստատումով:

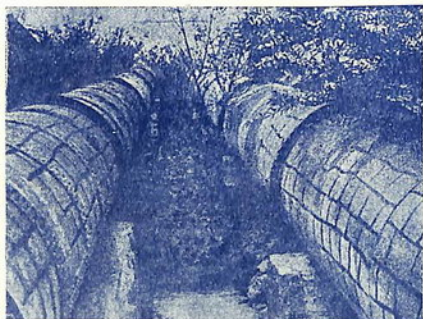
Diagram showing the utilisation of the Lake of Sevan waters by seven hydro-electric power stations.

Ջրարմբ և արգելակ
A Dam

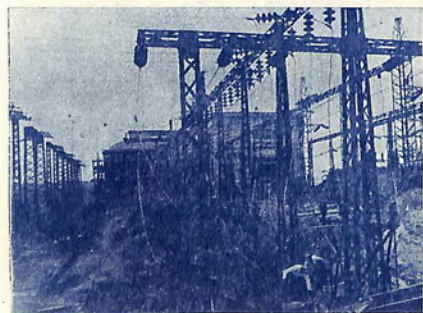
Խողովակ մը որով ջուրը կ'առաջնորդուի Գիլմանի անապատը:

A pipeline carrying water to the Dilman desert.

Դիարայինները շարժման դնող ջրերի հսկայ խողովակներ

Water pipes supplying turbines.

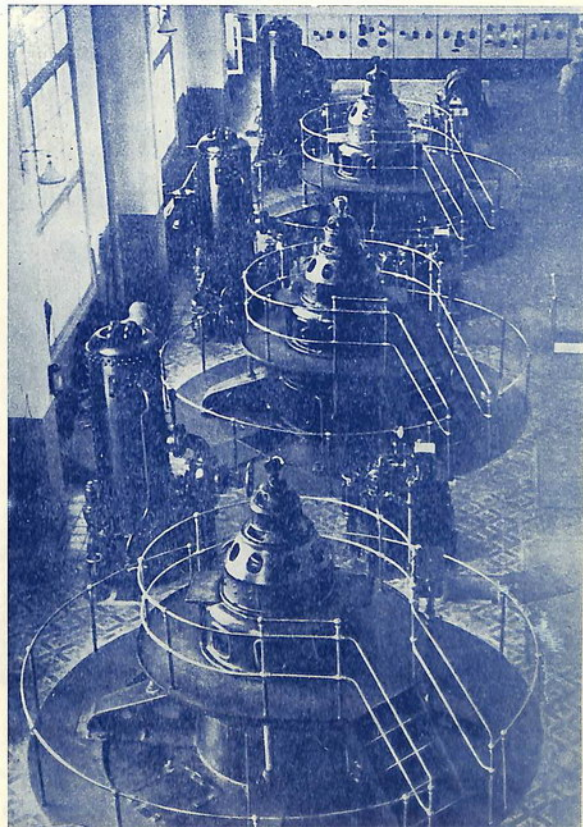

Ելեկտրական ուժի փոխադրում :

Cables for transmission of electric power.

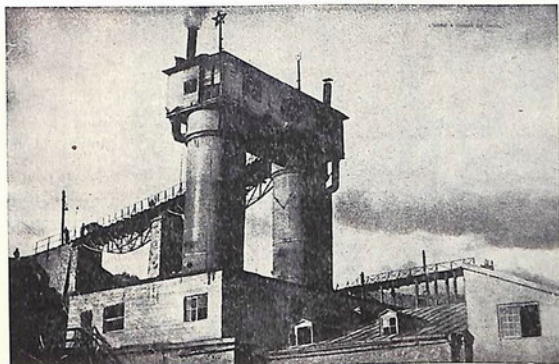
Ձորագետի ջրէկտրակայանին մէքենասքանը
ճնորմիս տաքուած 32,000 քիլովար ուժին, Ղարարիլիսա քաղաքը եղած է
կեղրոն մը քիմիական արդիւնաբերուեան:

The machine room of the Tzoragess hydro-electric station.
Due to its electrical power of 32,000 kilowatts, the town of
Gharakilissa has become a center of chemical industry.

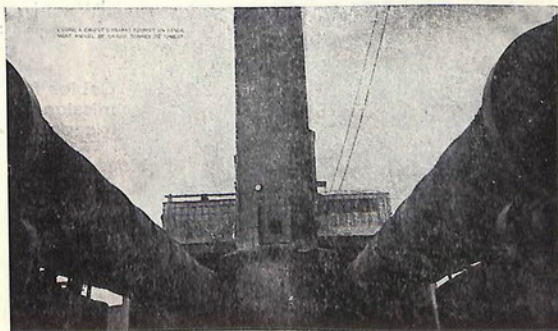

«Արարատ» կրակիսիսի (սիման) գործարանը տարեկան կ'արտադրե շուրջ 100.000 թոն:
The "Ararat" cement factory, with an annual output of 100.000 tons

Դաւալուի կիրի գործարանը

Davalou lime factory

Կիրովականի կիրի գործարանախումբը

Kirovakan lime factories

Արտեսական ֆաուչուկի հսկայ զորմարմախուսքը երևանի մոտ երկ համարառի կորնրդ. Միայրբան ֆաուչուկի
մեծագոյն արտադրիչներն մին: ————— Քրոֆ. Ղամբարեան, սեփեռն արտես. ֆաուչուկի հետազոտիքանց:

A group of huge factories making synthetic rubber, forming a new industrial town near Yerevan. This group has 80 divisions and has operated for a decade. It is one of the largest rubber factories in the Soviet Union. ————— Professor Ghambarian, director of the Synthetic Rubber Research Laboratory.

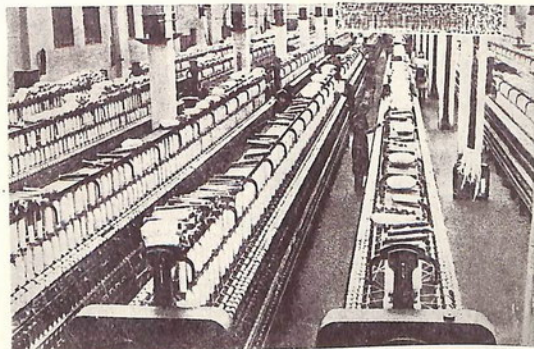

Երևանի մետաքսի գործարանին բանորոգիներեն մին

A girl working in the spinning mills of Yerevan

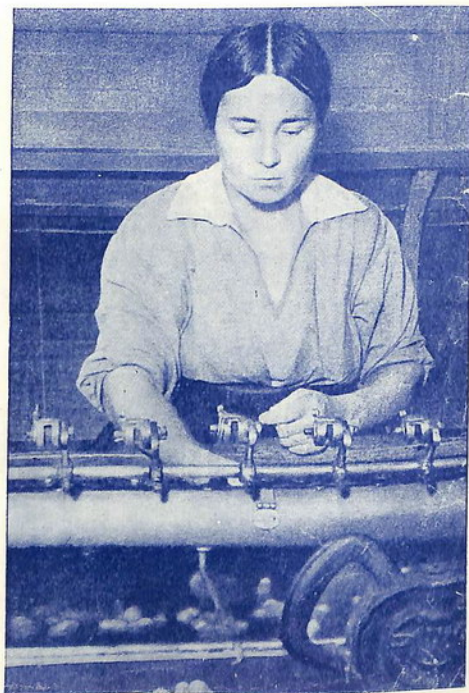
Լենինականի Տիստաձեղեղի գործարանին ներքին տեսարաններէն.

Interior views of the textile factories of Leninakan.

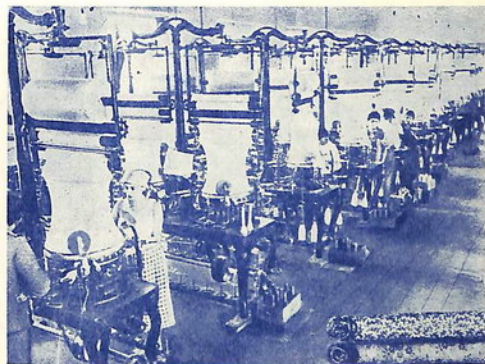
Գործարանին տարեկան արտադրութիւնը կը հասնի 15 միլիոն մէրք
գործուածքի եւ 3000 րօն մանածի :

The annual production of the factories reaches 15 million meters of texture
and 3000 ton of cotton yarn.

Երևանի մետաքսի գործարանին բանտորաններն մին
A woman worker in the silk spinning mills of Yerevan

Մետաքսի խազակներուն զտումը
Silk manufacturing pipes are selected

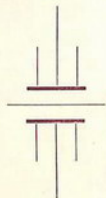
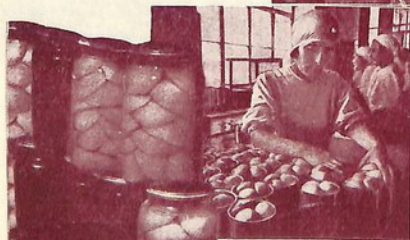
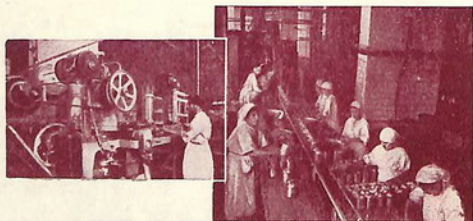

Լենինականի մետաքսագործարանի ներքին տեսարաններէն
An interior view of a textile factory at Leninakan

Պտուղի պահածոներու, նարարարուեստը

The fruit-kanning industry.

Հայաստանի դեղձի, ծիրանի, սալորի եւ այլն. պահածոները համբաւաւոր են բոլանդակ տարրրդ. Միուրեան մեջ :

The Armenian canned peaches, apricots and plums are renowned in the whole Soviet Union.

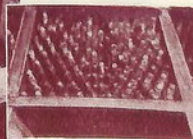

«Արարատ Քրքար»ի գինին եւ զոնեակը համբաւաւոր են եւ ճիւղ' միւսարանակ արտոմման :

The wine and brandy produced by the "Ararat trust" are famous and form one of the most important items of export.

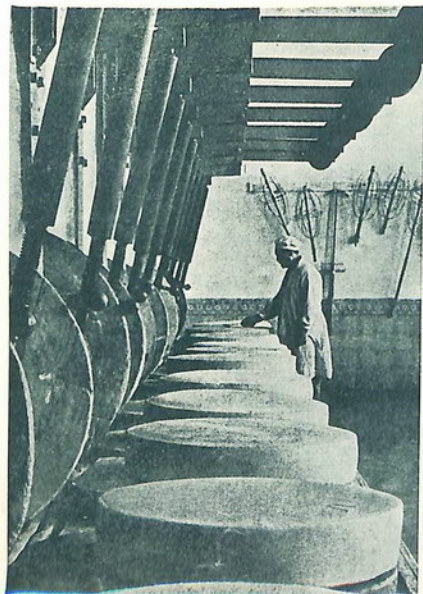
Քրքիչներու,
սարքանորում մը

A distillery

Պարտատ գինին կ'ենթարկուի մամագտոներու, բնուրեան

Experts examine wine before its being put on sale

Հայաստանի լեռնային շրջաններում մեշ հաստառ-
ուած են բազմաթիւ պանրագործարաններ, օժտուած
արդիական սարքաւորմամբ :

Cheese making plants endowed with mo-
dern installations and electric power are
established in the mountainous regions
of Armenia.

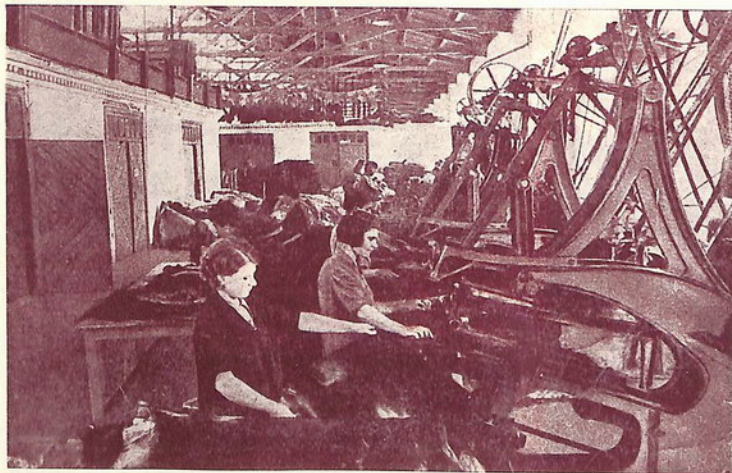
Պանրաշինութեան
հարտարարութեան
CHEESE INDUSTRY

Կարի բաթէխառնութեան ստուգում
Verification of mildness

Մեքենական խնցիկէն կարագի գտումը
Workman churning butter by mechanical process

Կաշիի գործարանը

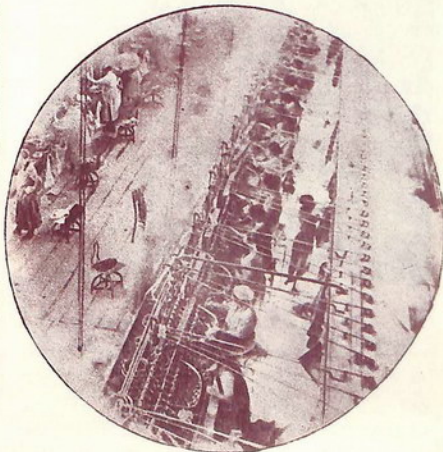
Tannery

Հայ կիները պատերազմի շրջանին կը փոխարինեն
այլերը որքան զիւղատնտեսական նոյնքան նաւորա-
արուեստի ամեն նիւղերու մէջ:

During war time armenian women
replace men in Agriculture and Industry.

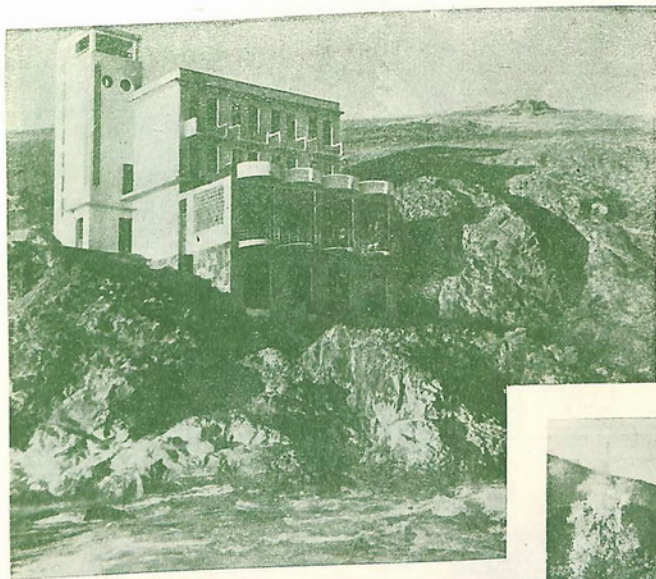

Գալինինի պանրագործարանը Ստեփանաւանի մէջ
The Kalinin cheese plant in Stepanavan

Երեւանի մետաքսի գործարանին մեքենասրահը

The machine room of a silk factory in Yerevan

Հանգստեան տուն մը Սեւանայ լճի ափին

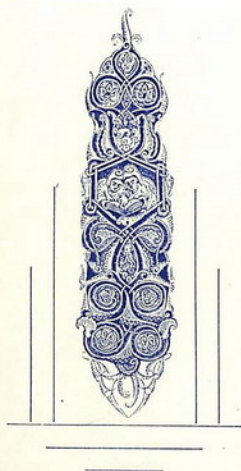
A workers rest house on the shores
of the Lake of Sevan

Հանգստեան տուն մը Կիրովականի մէջ:
Հայաստանի աշխատատարները տարեկան ունին
միևեկ մէկ ամիս վճարեալ արձակուրդ:

A rest house in Kirovagan.

Armenian workers enjoy an annual leave
from 15 days to one month with full pay.

Աշխատանքի մը արձակուրդը
ճանգոտեան տուն մը մէջ

A worker enjoying his leave
in a holiday resort

Տեսարան մը լեռնային շրջաններէն

Mountainous regions in Armenia

A waterfall

Ջրվեժ մը

Փողովրդային խրախնանքիներ
և խմբապարեր

Festival and dance in
a collective farm

Երբ մայրերը գործի կ'երթան, իրենց մանուկները կը խնամախն մանկա-
մուտքներու մէջ, վայելելով մարտար օդ, սնունդ, խաղեր եւ հանգիստ :

While parents go to work, children are brought up in open
air gardens and enjoy abundant food, game and rest.

Մանկապարտեզ մը — A kindergarten

Ուսանող հոր սերունդը

The new generation
of students

Հայաստան ներկայիս ունի 1161 նախակրթարան, 45 րեքնիքոմ, 9 վուզ (բարձրագույն վարժարան)
և մեկ համալսարան: Նրկոն ուսանողներու ընդհանուր թիւն է 320,300

Armenia has now 1161 schools, 45 technical colleges, 9 high schools
and one university, with 320.300 students

ՇԷՆՇՈՂ, ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

THE NEW GENERATION OF STUDENTS

Հայաստան ներկայիս ունի 1161 նախակրթարան, 45 տեխնիկում, 9 վուզ (բարձրագույն վարժարան)
և մեկ համալսարան: Երկուսի ուսանողներու ընդհանուր թիվն է 320,300

Armenia has now 1161 schools, 45 technical colleges, 9 high schools
and one university, with 320.300 students

Երեւան կեդրոնն է բառե-
րական եւ երաժշտական
արուեստի :

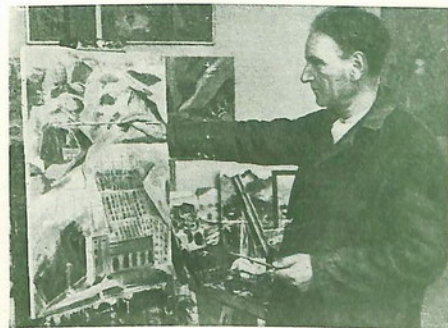
Գաստական շրջաններու
մէջ կան 26 թատրոններ :

Երեւանի օփերան

The Yerevan Opera House.

ԳԻՂԱՐՈՒԵՑԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷջ ARTS IN ARMENIA

Գնաթիւ Մարտիրոս Սարեան

Well-known painter M. Sarian

Yerevan is the cen-
ter of theatrical and
musical art.
There are 26 thea-
tres in the principal
towns of Armenia.

Տեսարաններ "Ալմաստ" Օփերայից - Scenes from the Opera "Almast"

Մարզական մեծ նախնայր մը՝
տասնըվեց դարեր առաջ...
Հայոց Տրդատ թագաւորը, որ
մեծագոյն ըմբիշն էր իր ժամա-
նակին :
(Արձանը՝ Լուվրի տխօւթին մէջ)

An athletic forefather.
sixteen centuries ago...
Tiridat, King of Armenia,
who was considered as
the greatest athlete of
his time.

(This statue is in the Museum of Louvre)

Մարմնակրպանքը դպրոցներէն ներս

Sports in the schools

Կենտրոնի երիտասարդութեան տողանցքը — A parade of sportive and gay youth

ՄԱՅՈՎ ԳԱԳԵԱՆ
Նախագահ Հայաստանի Գեր, Խորհուրդին
(Հանրապետության Նախագահ)

MATZAK PAPIAN
President of the Armenian S. S. R.

Պահնկները արթուն են...
The Guards are vigilant...

Հայաստանեան րանի մը
մէջ դէմքեր

A FEW FAMOUS PERSONALITIES
OF ARMENIA

NELSON STEPANIAN
Air Colonel and a hero of the USSR

(The number of armenian generals
in the Red Army exceeds thirty)

ՀՐԱՅԻԱՅ ԱՃԱՌԻԱՆ — Բանասէր
Անդամ Հայաստանի Գիտ. Կանսակին

HRATCHIA ADJARIAN
Member of the Armenian
Academy of Science

ԱՎԵԴԻԿ ԻՍՏԱԿԻԱՆ
Ազգ. մեծ բանաստեղծ
AVEDIK ISSAHAKIAN
National Poet

ԵՌԿ. Ի. ԲԱԳՐԱՄԻԱՆ

GENERAL I. BAGHRAMIAN
Commandant of the Army Corps
of the First Baltic Front.

ԱՐԱՄ ԽԱՇԱՏՈՒՐԻԱՆ
Աշխարհամանջակ երաժիշտ
ARAM KHATCHATURIAN
World - famous composer

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՀԱՄԱՅՆԱՊԱՏԿԵՐԸ

PANORAMA OF YEREVAN
- Capital of Armenian SSR. -

Ներկայ Ալյսմը հրասարակուած է ընդամէնը 3000 օրինակ ,
— որոնց 1000ը քուէ: քուղքի վրայ — հետեւեալ չորս լեզուներով .
Հայերէն, Արաբերէն, Անգլիերէն եւ Ֆրանսերէն:

Ծանօթ.— Օտար լեզուներով հրասարակուածներէն կարեւոր մաս մը պիտի տրամադրուի ձրիօրէն
օտար մատուականներու եւ մեակութային հաստատութիւններու, ըստ Մարմնոյ ծրագրին,
որ է:—

«Հայ Ժողովուրդին Մեակութիւնը լաւագոյնս ծանօթացնել Եգիպտոսի հիւրընկալ ժողովուրդին
եւ երկրին օտար տարրերուն՝ հետեւեալ միջոցներով.

Ա.— Լոյս ընծայելով Արաբերէն, Անգլիերէն, Ֆրանսերէն լեզուներով ուսումնասի-
րութիւններ, ծաղկաբաղներ եւլն. Հայ Ժողովուրդին պատմութեան, գրականութեան եւ ար-
ուեստներուն վերաբերեալ:

Բ.— Կազմակերպելով գեղարուեստական, գրական հաւաքոյթներ, բանախօսութիւններ,
ցուցահանդէսներ, ընկունելութիւններ:

Գ.— Սերտ յարաբերութեան մէջ մտնելով երկրին մամուլին եւ մեակութային ուրիշ
կազմակերպութիւններու հետ:

Հ.Մ.Բ. Մարմինը հիմնուած է Նոյ. 1941ին, Գահիրէի մէջ:

Հ. Մ. Բ. ՄԱՐԲԻՆ

En vente :

au Caire :

Nassib Torcom

Rue Emad-el-Din, No. 187

Tél. 59272

à Alexandrie :

Mr. A. Spendjian

5 Rue de la gare du Caire

Tél. 29227

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

FL0012393

ЦЕНА

113875

285
11 60

966 Б.В. 60